Kap. 4.

Magistraturen.

25. MAGISTRATURENS HISTORIE.

[Man bygger her paa forholdsvis sikker Grund, fordi der bagved Annalerne ligger de gamle Magistratslister, hvori Forandringer i Magistraturen var nøjagtig optegnet.]

Den romerske Magistratur har sin Oprindelse fra Kongedømmet. Det siger Traditionen, og det bekræftes af de Levninger der findes i historisk Tid, navnlig Interregnet og Triumfen. — Republikkens Begyndelse sættes til Aaret 510; 509 skal første Gang to folkevalgte Konsuler have fungeret. De udnævnte sig selv to Medhjælpere, Kvæstorerne. Nogle moderne Forskere mener dog, at Kongedømmet afløstes af et Aarsdiktatur, og at Konsulatet først senere indførtes (sml. § 41). Efter den bedste Overlevering valgtes 471 første Gang *tribuni plebis*, fire i Tallet; denne Tidsangivelse bestrides dog fra forskellig Side. Tribunerne er ikke Magistrater i streng Forstand; de vælges af *plebs*, ikke af *populus*, og forsaavidt de har magistratiske Beføjelser, er det kun overfor *plebs*, hvis Forstandere de er. De havde to Medhjælpere, *aediles plebis*. Deres Tal forøgedes snart til 10. — En Suspension af Forfatningen, indtraadte 451 ved Indsættelsen af *decemviri legibus scribundis;* to Aar efter genindførtes Forfatningen, maaske med den Forandring at

Konsulatet nu afløste Diktaturen. I den følgende Tid forøgedes Magistraternes Tal: 447 udskiltes Kvæsturen fra Konsulatet som en selvstændig Magistrat, idet to Kvæstorer valgtes af Folkeforsamlingen. Derefter forøgede man det øverste Embedes Tal, efter Overleveringen første Gang 444 (sml. § 43). Og endelig henlagde man Folketællingen og andre dermed forbundne Forretninger som hidtil havde paahvilet Konsulerne, til en ny Magistrat, Censuren (efter Overleveringen første Gang 443.

Ved den store Reform i 367 ændredes den hidtil bestaaende Ordning paa væsentlige Punkter. Der sikredes Plebejerne Adgang til det øverste Embede, hvis Tal for Fremtiden blev reduceret til to. Samtidig henlagdes Retsplejen til en særlig Magistrat, Præturen, og Politimyndigheden under fire Ædiler, to patricisk-plebejiske *aediles curules* og to *aediles plebis*, som kun overtog Navn og Stand fra Tribunernes gamle Medhjælpere. Ved denne Ordning, der traadte i Kraft 366, var Forskellen mellem Stænderne i Princippet ophævet; i den følgende Tid erobrede Plebejerne efterhaanden alle de Pladser, der 367 endnu var blevet Patricierne forbeholdt, navnlig Præturen (337). Dog var det i meget lang Tid Regel, hvor der var to Pladser, at den ene beklædtes af en Patricier, eller (ved Kurulædilerne) at der aarlig veksledes; først i 2. Aarh. forsvinder Forskellen ganske. Nærmere herom under de enkelte Magistrater. Man fastholdt den i 367 indførte Ordning i det væsentlige uforandret indtil Republikkens Slutning; kun forøgedes efterhaandn Kvæstorernes Tal til 8 eller maaske flere, Prætorernes til 6, og kort efter 367 (363) lod man en Del af Krigstribunerne vælge af Folket. — Ved Sullas Restauration foretoges en betydelig Forøgelse af de senatoriske Magistraters Tal (20 Kvæstorer, 8 Prætorer) og en meget væsentlig Indskrænkning i Almuetribunatets Beføjelse og Forringelse af dets Stilling. Forøgelsen af Pladserne bevaredes, Bestemmelserne om Tribunatet ophævedes snart (70).

26. DEN ROMERSKE MAGISTRATURS VÆSEN INDDELING AF MAGISTRATERNE.

[Magistraturen er den Del af den romerske Forfatning, der mest har interesseret de romerske Jurister og Antikvarer. Der var i Oldtiden en hel Litteratur om denne Genstand; den udgaar fra de saakaldte *commentarii magistratuum*, ɔ: private Optegnelser til praktisk Brug for en bestemt Magistrat, og udvikler sig til sammenhængende Haandbøger. Vor juridiske Litteratur indeholder enkelte Stykker af denne Art, men fra en sen Tid.]

Definition. *Magistratus* kommer af *magister* i den ældre Betydning af Styrer (*magister populi, mag. equitum).* Ordet betegner i Republikkens Tid almindelig den Person (og hans Stilling), som ved Folkevalg er sat til at udøve offentlig Myndighed for en vis begrænset Tid (alm. et Aar). Desuden regnes til Magistraterne et Par ikke folkevalgte, ekstraordinære Myndigheder, Interrex og Diktator (*magister populi*) med *magister equitum* samt *praefectus urbi.* Istedetfor *magistratus* bruges ogsaa Udtrykket *honor,* der betegner Stillingen som en ulønnet Ærespost. I Modsætning til *magistratus* er alle andre Personer *privati,* selv om de beklæder en offentlig Stilling, altsaa f. Eks. Senatorer og Præster. — Personer, der som Stedfortrædere for en Magistrat eller ved Forlængelse af Magistratsmyndighed udover den fastatte Tid udøver Magistratsmyndighed, siges at være *pro magistratu;* det samme Udtryk bruges om Magistrater, der midlertidig som Stedfortrædere udøver en anden højere Magistratsmyndighed end den dem ifølge Folkevalg tilkommende.

Magistrater med og uden *imperium.* Den romerske Magistratur udgaar for en væsentlig Del fra et Kongedømme, der var udstyret med stor Magtfuldkommenhed og udelt Beføjelse for Krig og Fred. Denne oprindelige kongelige Magtfuldkommenhed hedder *imperium;* den hviler paa *lex curiata de imperio,* og den gaar over paa de Magistrater, der betragtes som stammende

direkte fra Kongedømmet: Konsuler og Magistrater med konsularisk Myndighed; Prætorer, Diktator og *interrex* o. a. overordentlige Øvrigheder. Derimod findes *imperium* ikke hos de Klasser af Embedsmænd, der fra Begyndelsen af er indsat til særlige Hverv, og ligeledes fremtræder hos dem Adskillelsen af den i *imperium* forenede civile og militære Myndighed: de er fra første Færd af indskrænket enten til civil Beføjelse (Ædilerne o. a. mindre Magg.) eller til militær (Krigstribunerne). Ej heller findes *imperium* hos Magistrater, der oprindelig er underordnede Hjælpere for den egentlige Øvrighed (Kvæstorerne), eller hos de plebejiske quasi-Magistrater (Almuetribunerne). En Særstilling indtager Censuren, hvorom nærmere under denne. Det almindelige Navn for Embedsmyndighed uden Hensyn til denne Adskillelse er *potestas;* det kan bruges om alle Magg., men om de højere bruges mere det specielle Udtryk *imperium.* Det ydre Tegn paa *imperium* er *fasces.*

Patriciske og plebejiske Magistrater. Cicero bruger engang Udtrykket *magistratus patricii;* han forstaar derved de Magistrater, hvortil oprindelig Patricierne alene havde Adgang — altsaa alle andre end Almuetribunatet og den plebejiske Ædilitet: *magg. plebeii.*

Man skelner mellem kuruliske Magistrater og andre. De første er de der har Ret til at føre *sella curulis.* Denne Ret tilkommer alle Magg. *cum imperio* og desuden Censorer og Kurulædiler; om dens Forbindelse med *ius imaginum* er ovenfor talt.

Magg. maiores og minores. Almindeligt udtrykker dette Adskillelsen mellem dem der er valgt paa *comitia centuriata* (Konsuler, Prætorer, Censorer), og dem der er valgt paa comitia tributa (Tribunerne og oprindelig ogsaa de plebejiske Ædiler staar udenfor denne Adskillelse). Dog findes *magg. minores* ogsaa i snævrere Betydning om de ikke-senatoriske Magistrater (Vigintiviratet).

For os er det naturligt at skelne mellem ordentlige og overordentlige Magistrater; Romerne bruger ikke denne Inddeling, skønt de vel kan tale om at faa et Embede *extra ordinem;* herved tænker de paa en Afvigelse fra de almindelige Regler for Beklædelsen af Embeder.

Anm. Kollegialitet. I Kongetiden og maaske i Republikkens første Tid var Imperiet forenet paa een Mands Haand. I Republikkens senere Tid kan det samme indtræde ekstraordinært ved Diktatur og Interregnum; men normalt er Imperiet fordelt mellem flere. Disse kaldes *collegae.* Forholdet mellem dem er dette, at hver især af dem er Indehaver af den fulde, udelte Myndighed. Alt hvad den ene Konsul har Ret til at gøre, har den anden ogsaa Ret til; man vælges ikke til en bestemt Funktion indenfor Konsulatets Kompetence, men til Konsul med hele en saadans Beføjelse. Dette Princip gennemførte Romerne med en vis Strenghed ved samtlige Magistrater; det findes som ved Konsulatet, saaledes ved Censuren, Almuetribunatet og Ædiliteten. Ved andre Embeder var en Deling af Funktionerne for hele Embedstiden nødvendig, navnlig ved Præturen og Kvæsturen; men ogsaa her overholdtes Princippet forsaavidt, som man altid valgtes til Prætor eller Kvæstor slethen, og først Loddet bestemte ens særlige Funktion. Naturligvis forekom Deling af Forretninger ogsaa ved de andre Embeder, være sig nu at de gik paa Tur, at man enedes om Fordelingen eller trak Lod. Derimod afgjordes aldrig noget Spørgsmaal ved Majoritetsbeslutning indenfor Kollegiet; det er betegnende at alle Magistratskollegiers Tal er lige.

27. MAGISTRATERNES BEFØJELSE.

For at behandle de almindelige magistratiske Beføjelser tilfredsstillende maa man gaa ud fra det gamle usvækkede *imperium* som det forelaa i Kongetiden. Det overførtes til Republikken, indskrænkedes snart paa et vigtigt Punkt ved Provokationen, men bevaredes iøvrigt i Teorien nogenlunde uforandret hos det højeste Embede. De lavere Magistrater mangler det i det hele, men ogsaa deres fælles Beføjelser kan kun forstaas ud

derfra. Den plebejiske Magistrat holdes aldeles ude fra denne Fremstilling.

Den fulde romerske Embedsmagt udtrykkes bedst i de to Ord *auspicium* og *imperium.* De betegner to klart adskilte Sider af den magistratiske Funktion; den ene vender mod Guderne, den anden mod Menneskene. Vi behandler efter gammel Skik *res divinae* først.

Auspicium. Efter romersk Begreb kan man ikke paa Statens Vegne ligefrem spørge Guderne om hvad der skal ske i Fremtiden; derimod kan man erfare om de billiger en paatænkt offentlig Handling eller ikke, og det er derfor overfor alle vigtige offentlige Handlinger paabudt at indhente Gudernes Samtykke forud. Dette Samtykke giver de ved Tegn af forskellig Art. For Indhentningen og Tydningen af disse Tegn er der en bestemt Ritus; den bevares af Augurernes Kollegium, der tillige er sidste Instans i alle Tvivlsspørgsmaal af teknisk Art.

De Tegn, hvormed Guderne gav deres Vilje tilkende, var af forskellig Art: *signa ex avibus* (uden Tvivl de oprindelige og ordinære, jvfr. Romulus); *auspicia pedestria* (af firføddede Dyr); *a. caelestia* (Lynild og Torden); *a. ex tripudiis* (af Hønsenes Æden; Tegnet er egentlig, at Fuglen taber noget af det den æder, *tripudium solistimum).* Endelig *signa ex diris,* afskrækkende Tegn; om dem beder man ikke, men de kan indtræde saavel naar man tager *auspicia* som spontant. Af alle disse Maader benyttedes i Republikkens senere Tid kun to: *a. caelestia* (i Rom) og *a. ex. tripudiis* (i Krigen). *Dirae* kunde naturligvis altid forekomme. — Den der tager *a. ex. caelo,* maa iforvejen indrette sig et *templum,* d. v. s. et efter de 4 Verdenshjørner orienteret, afgrænset Rum; endvidere et *tabernaculum,* ɔ: et paa samme Maade orienteret lukket Rum indenfor *templum.* Der tilbringer han Natten, staar op efter Midnat, sætter sig med Ansigtet vendt imod Syd og anstiller saa sin Iagttagelse. Frihed for forstyrrende Tegn hedder *silentium,* det modsatte *vitium.* I

senere Tid saa *auspex* altid et gunstigt Varsel (d. e. Lyn fra venstre Side) undtagen forud for Folkeforsamlinger; der saa han vistnok ingenting.

Auspicierne nedledes fra Romulus's Fuglevarsel (*augustum augurium*), i Kraft af hvilket Rom er anlagt. De tilhører ordinært Magistraterne og overdrages ved Udnævnelsen fra den ene til den anden, specielt fra Konsul til Konsul. Brydes Rækken, vender Auspicierne tilbage til Patricierne, ɔ: den patriciske Del af Senatet; af dennes Midte fremgaar dernæst *interrex*, der saa *auspicato* afholder Valg af Magistrater.. (Tribunerne staar ganske udenfor denne Regel; de vælges uden Auspicier, og deres Valg er uafhængigt af de andre Magistraters, da det ledes af Tribunerne.)

Enhver Magistrat, Tribunerne incl., har Ret til at tage Auspicier (*servare de caelo*). Denne Ret hedder *spectio*. Den udøvedes forud for alle vigtige Handlinger; særlig maa mærkes Auspicierne ved Tiltrædelsen af Embedet, forud for Udrykningen til Krig og forud for Afholdelsen af *comitia centuriata;* samt i Krigen forud for Slaget. Magistraten kan ved Auspicierne assisteres af en Augur, men det er ikke nødvendigt. Betydning har denne Ret fornemmelig for Feltherren; her staar Auspicierne særlig i nært Forhold til Triumfen (*suis auspiciis bellum gerere*). Om den ejendommelige Benyttelse af Auspicierne ved *obnuntiatio* og om Augurens Stilling der se § 23.

Imperium er Myndigheden til at befale. I Rom befaler kun Magistraten; Senatet raader og bekræfter (*consultum, auctoritas*), Folket skaber Øvrighed (*facit*) og sætter Ret (*iubet*) samt dømmer. Magistratens Befalingsmyndighed er ubegrænset; den gælder intet specielt Omraade, er ikke ved Lov afgrænset til visse særlige Forhold, ej heller uden videre undkastet Appel til en Domstol, som i det moderne Samfund. Et tydeligt Udtryk for denne Ret er *vocatio*, Retten til at stævne

enhver Borger for sig. Selvfølgelig er Magistratens Befalingsmyndighed begrænset af Lovene, dem han er underkastet som enhver anden; men der er intet Middel til at gøre dette gældende overfor den fungerende Magistrat. — Retten til at befale indeslutter i sig Retten til at forbyde, og denne kommer, ligesom den anden, til Anvendelse ikke blot overfor Private, men ogsaa overfor lavere Magistrater og Kolleger. — Borgeren er forpligtet til ubetinget Lydighed; nægtes denne, har Magistraten Ret til at fremtvinge den. Denne Tvangsret hedder *coercitio*, og den er det prægnanteste Udtryk for den romerske Embedsmagt. Til dens Udøvelse er der givet Magistraten Tjenere med Ris og Økser (*fasces*), og disse er derfor overalt Imperiets ydre Tegn.

Magistratens Tvangsmidler er oprindelig ubegrænsede, omend i deres Art fastslaaet ved bestemt Vedtægt. Han kan pante Borgeren (*pignoris capio*), mulktere ham (*multam dicere*), lade ham anholde (*prendere, prensio*) og arrestere (*abducere in carcerem*), lade ham piske (*virgis caedere*) og dræbe (*securi percutere;* mærk Betegnelserne for de tvende Dele af *fasces*).

Medens den ubegrænsede Befalingsmyndighed i Teorien altid vedblev at gælde, sattes der tidlig bestemte Grænser for Anvendelsen af disse Tvangsmidler, idet det overfor de stærkeste af dem blev tilladt Borgeren at appellere (provocare) til Folket. Denne Ret, der hedder *provocatio*, dateres i den romerske Teori til Republikkens første Aar (*lex Valeria*). Dens Indhold er, at i Byen (*domi*) har Borgeren Ret til at indanke Magistratens Straffebud for Folket, dersom det gaar ud paa en højere Bøde end en vis Sum eller lyder paa Livsstraf. Dermed bortfaldt faktisk disse Tvangsmidler i Freden. Ved senere Love (*leges Porciae*) afskaffedes ligeledes Pryglestraffen udenfor Krigstjenesten. Derimod bevaredes den gamle Myndighed i dens fulde Omfang i Felten (*militiae*), hvor Provokationen aldrig

gjaldt. Den vigtige Forskel, der herved sattes mellem disse to Omraader, finder sit ydre Udtryk deri, at Magistraten i Byen (og i dens umiddelbare Nærhed, naar han optræder i fredelig Virksomhed) ikke førte Økser i *fasces*. De indsattes først, naar han drog ud til sit udenbys Hverv (*provincia*); og der var derved tillige skabt en skarp Adskillelse mellem Magistratens Funktion *domi* og *militae*, mellem et civilt og militært Imperium. Men denne Grænse er ingen personlig; Imperium som saadant indbefatter altid begge Sider, og enhver Magistrat der overhovedet har Imperium er berettiget til at udøve dette paa begge Omraader.

Som Repræsentant for Folket har Magistraten *maiestas*; som Følge deraf er han ukrænkelig og skal behandles med Ærbødighed. Han kan ikke anklages eller stilles for en Domstol, ja end ikke gøres til Genstand for Privatklage, saalænge han fungerer. Det sidste gælder dog ikke *magistratus minores*. (Om Almuetribunernes særlige Ukrænkelighed se under disse.) Om alle Overgreb overfor Magistraten bruges det ejendommelige Udtryk *in ordinem cogere*. — Ligeledes er Magistraten uafsættelig. Er han *vitio creatus*, kan han bringes til at nedlægge sin Post (*abdicare se magistratu*); men tvinges dertil kan han ikke.

Vi betragter dernæst de vigtigste Omraader hvorpaa det magistratiske Imperium kommer til Anvendelse. Nogen afgrænset Fremstilling af Magistratens Kompetence lader sig ikke give, det er udelukket paa Grund af Imperiets Ubegrænsethed; man kan kun opregne de vigtige og naturlig afgrænsede Forhold, hvori den magistratiske Virksomhed faktisk fornemmelig ytrer sig.

Kommando i Krig, *imperium* i snævrere Forstand, tilkommer enhver Magistrat *cum imperio*; og her fremtræder det gamle Imperium i sin reneste Skikkelse, med fuld Tvangs- og Strafferet. Det indbefatter

Retten til Udskrivning, til Udnævnelse af Befalingsmænd (med Undtagelse af de folkevalgte), til Afslutelse af Traktater af foreløbig Karakter, og til at triumfere. Desuden har han Møntret. Nærmere om disse Ting under Krigsvæsenet. — Krigserklæringen og Fredsslutningen samt Afslutning af Forbund tilkommer ikke Magistraten, men Folket; Magistraten har her kun Forslagsret.

Iuris dictio, ɔ: Ledelsen af den civile Retspleje, er oprindelig den vigtigste Side af Magistratens fredelige Virksomhed. Saa langt vor Viden naar tilbage, er det her ikke Magistraten selv der fælder Dommen. Men han stævner Parterne, anordner Processens Former, udnævner Dommeren og eksekverer Dommen. I en Række formelle Handlinger har han endog hele Ledelsen og Afgørelsen uden privat Dommer. Nærmere handles herom under Præturen og Retsvæsenet.

Domsmagt i kriminelle Sager (der vel maa adskilles fra den mod Ulydighed rettede Tvangsmagt) har Magistraten altid *militiae*; og ifølge vor Overlevering var den fra Begyndelsen af ogsaa en Bestanddel af *imperium domi* (Horatiusprocessen, Brutus's Sønner), men er, fraset Kongetiden, forsvundet som saadan. Allerede fra Republikkens Begyndelse, ja endog i Kongetiden er ifølge Overleveringen den dømmende Myndighed i Kapitalsager henlagt til Folket, og Anklagemyndigheden til egne Øvrigheder, *quaestores parricidii* og *duoviri perduellionis*. Herom nærmere under Retsvæsenet og Kvæsturen, samt (om Undtagelser fra Regelen) under Konsulatet.

Raadighed over Statskassen. Magistraten har oprindelig Raadighed over Statskassen (*aerarium*). Denne Ret indskrænkes tidlig ved Senatets Medvirkning, men den bestod endnu paa Polybs Tid og bevidnes udtrykkelig af ham (VI, 12, 8). Derimod kan han ikke egen-

mægtig disponere over Stats f o r m u e n; hertil hører alt efter Forholdet Senatets eller Folkets Samtykke.

Ius cum populo agendi, ɔ: Retten til at afholde Comitier og lade Folket beslutte. Dette er den tredie Hovedbestanddel af Imperiet; den hviler, ligesom Kommandoen i Krig og Jurisdiktionen, paa *lex curiata de imperio*. Af særlig Vigtighed er her Magistratens Ret og Pligt til at sørge for Valget af sin Efterfølger. Fraset Tribunerne kan Valg kun ledes af en Magistrat med Imperium, regelmæssig kun af en Konsul; der er derved lagt en betydelig diskretionær Myndighed i dennes Haand (se § 29). Forsaavidt Kollegiet ved Dødsfald eller paa anden Maade bliver ufuldtalligt, leder Magistraten ligeledes Suppleringsvalget *(suffectio)*.

V a l g a f *consilium*. Magitsraten vælger selv sit *consilium*, ɔ: de Mænd han i hvert enkelt Tilfælde vil raadføre sig med (se § 28 Anm.). Oprindelig valgte han ogsaa Medlemmerne af sit faste *consilium*, ɔ: Senatet; og han bevarede stedse Retten til at sammenkalde det, naar han fandt for godt, til at tvinge det til at møde, og til at lede dets Forhandlinger. Han alene har Ret til at æske dets Mening. Han er ved fast Sædvane bundet til at høre dets Mening i en Række Tilfælde og i senere Tid ogsaa ved Lov forpligtet til i visse Tilfælde at rette sig efter det.

Den magistratiske Befalings F o r m er forskellig efter Forholdene. For saa vidt den angaar det hele Borgerskab, kaldes den *edictum* og fremsættes skriftlig ved Opslag paa et passende Sted; saaledes sammenkaldes Folkeforsamlinger ved Edikt; Udskrivning, Tid og Sted for Soldaternes Møde o. m. a. bekendtgøres paa denne Maade. Af særlig Vigtighed er de Edikter, der angaar *iuris dictio*, hvorom se under Præturen, Ædiliteten og Retsvæsenet.

De her opregnede Beføjelser er i den senere Tid ingenlunde alle forenet i det højeste Embede. Retten til at afholde Folketælling fratoges efter Overleveringen allerede 443 Konsulatet og henlagdes tilligemed andre konsulariske Forretninger til en egen Magistrat uden egentlig Imperium, Censuren, der senere tillige fik Ret til at sammensætte Senatet. Ligeledes blev Jurisdiktionen ved den Liciniske Reform 367 henlagt til en egen Magistrat med Imperium, Præturen. Samtidig overdroges den egentlige Politimyndighed til Ædiliteten. Kort efter fratoges Konsulerne Retten til at udnævne Officererne i en Del af Hæren ved Indførelsen af folkevalgte Krigstribuner (363). Ellers forblev Imperiet i Teorien uforandret.

De Magistrater, som mangler Imperium, adskiller sig fra de højere dels ved bestemtere Begrænsning af deres Kompetence (Censuren), dels ved at mangle samtlige de ovenanførte Beføjelser. De har ikke Kommando i Krig (d. v. s. ikke selvstændig, *suis auspiciis*), ikke *iuris dictio*, ikke *ius agendi cum populo*, ej heller Ret til at sammenkalde Senatet. Ligeledes manglede de *coërcitio*, ialtfald i dens strengere Former; dog var her særlige Regler, hvorefter f. Eks. Ædiler og Censorer kunde paalægge en Mulkt. Derimod tilkommer Myndigheden til at befale, der overhovedet er karakteristisk for Magistraten, dem alle, og de kan derfor ogsaa udstede Edikter. Ligeledes har de *ius obnuntiationis*.

En særlig Ret, der tillægges alle Magistrater, er Retten til at tale til Folket, *contionem habere*, og til at lade andre gøre det, *contionem dare*. Det er en nødvendig Følge af Magistratens almindelige Befalingsmyndighed, at han maa kunne sammenkalde Folket og give det en Meddelelse; men det er karakteristisk for Romerne, at Private ikke har denne Ret. Den er nøje at adskille fra *ius agendi c. p.*, Retten til at fremkalde en Folkebeslutning. — I senere Tid (efter Sulla) havde alle Magistrater fra og med Kvæstorerne Sæde i Senatet.

28. MIDLER MOD MISBRUG AF MAGISTRATS-MYNDIGHED.

Provocatio. Den romerske Magistrats Magt var indskrænket ved *provocatio,* hvorom ovenfor (§ 27) det nødvendige er sagt. Provokationen gælder til enhver Tid som den romerske Friheds Palladium, og med Rette; uden den vilde den romerske Magistrat faktisk have været enevældig saa længe han fungerede. Overleveringen henlægger den derfor ogsaa til Republikkens Begyndelse. Den gjaldt i Begyndelsen ikke for Diktaturen, og den suspenderedes under Decemviralregeringen. Efter Decemvirernes Fald skal der være vedtaget en Lov, hvorefter det for Fremtiden var forbudt (under Dødsstraf) at vælge nogen Magistrat uden *provocatio.* Den samme Bestemmelse nævnes imidlertid for Aar 300, og det er rimeligt at dette er det virkelige Forhold; ogsaa efter 449 optræder Diktaturen som provokationsfri, efter 300 forsvinder den snart. — Det er ovenfor bemærket, at Provokationen faktisk ophævede de patriciske Magistraters yderste Straffemidler.

Appellatio. Et andet vigtigt Middel mod Misbrug er *appellatio,* ɔ: Appel til en anden Magistrat med lige eller højere Myndighed *(par maiorve potestas)* eller til en Tribun. Enhver Magistrat har nemlig Ret til at hindre sin Kollega eller en lavere Magistrat (ɔ: en Magistrat uden *imperium,* dog ikke en Tribun) i en af ham paabegyndt Embedshandling og til at sætte en fuldendt Handling ud af Kraft (*intercedere, intercessio*). Mente f. Eks. en Borger sig forurettet ved Prætorens Haandhævelse af Retsplejen, saa kan han henvende sig til en anden Prætor (*par potestas)* eller til en Konsul (*major potestas)* eller til en Tribun; og kan han bevæge en af disse til at intercedere, saa sættes dermed Prætors *decretum* ud af Kraft, og Processen kan ikke fortsættes paa Grundlag af det. — Denne Regel, der er dobbelt vigtig paa Grund af den gennemførte Kollegialitet i de romerske Embeder, har

dog visse Undtagelser. Den gælder ikke overfor Diktaturen (ikke engang fra Tribunernes Side); den finder ikke Anvendelse i Felten; og i Rom er den i senere Tid ved særlige Love ophævet i bestemte Tilfælde, af hvilke det vigtigste er Rettergangen ved *quaestiones perpetuae.* — Om den videregaaende tribuniciske Intercession handles under Tribunatet.

Ansvarlighed. Det tredie Middel ligger i de romerske Magistraters Ansvarlighed. Magistraten skal rette sig efter Lovene; gør han det ikke, saa kan han vel i sin Funktionstid paa forskellig Maade hindres i at gøre Fortræd, men han kan ikke drages til Ansvar. Dog kan *magistratus minores* stævnes i Privatsager (jfr. § 27). Det kan han derimod efter Udløbet af Funktionstiden. Enhver Handling af en Magistrat er undergivet retligt Ansvar af ganske samme Art og efter ganske samme Regler som en anden Borgers, og dette Ansvar kan gøres gældende, saasnart Magistraten er ophørt at fungere. Der er i den romerske Statsret gjort alt for paa den ene Side at sikre streng Kommando og Disciplin og paa den anden Side at tvinge denne Kommando indenfor Lovens Grænser.

Anm. En i Virkeligheden overordentlig vigtig Hemsko paa den fri Benyttelse af Magistratens Myndighed laa i, at der ved talrige vigtige Afgørelser af en Magistrat efter Skik og Vedtægt krævedes, at han skulde raadføre sig med andre. Det Raad, han samler om sig, hedder *consilium* Han kan vælge det frit, og han vil vælge det forskelligt efter den Sags Beskaffenhed han skal afgøre; men det maa altid bestaa af ansete og fornemme Mænd, og overfor en saadan var det ligefrem en Tilsidesættelse, dersom han ikke toges med i en Sag hvor han var kompetent. I Krigen bestod Feltherrens *consilium,* Krigsraadet, af Officererne og de ældste Underofficerer. — Magistraten er ikke bundet til Consiliets Afgørelse, og han er ikke fritaget for Ansvar, dersom han følger dets Raad; men ikke desto mindre havde det selvfølgelig stor Betydning i begge Retninger. — Senatets Stilling til de højeste Magg. er analog med dette *consilium;* Senatet hedder ogsaa *consilium publicum;* men Udviklingen har rigtignok her for-

andret det oprindelige Forhold saaledes, at det næppe er til at kende igen. Af Vigtighed for den almindelige Politik er Konsulens *consilium*. Saa længe Konsulerne bestandig tilhørte Optimatpartiet, forblev Konsiliets Grundstamme Aar for Aar den samme, naturligvis suppleret med den nye Konsuls særlige Tillidsmænd, og dette snarere end de aarligt vekslende, ofte ganske ubetydelige Konsuler eller det ikke tilstrækkelig mobile Senat er i Republikkens senere Tid den egentlige Regering.

29. KVALIFIKATIONER TIL MAGISTRATSVALG. MAGISTRATSAAR.

Som Kvalifikation til Magistratsvalg fordredes i Rom ikke som i Nutiden nogen Slags forud aflagt Kundskabsprøve eller overhovedet nogen speciel Indsigt. Men det forstod sig af sig selv at den der vilde slaa ind paa den politiske Løbebane allerede fra tidlig Tid havde deltaget i det offentlige Liv i Krig og Fred og derved erhvervet sig almindelig Kundskab til dets Love og Former. Betingelsen for at han kunde gøre dette var atter en vis borgerlig Stilling, deriblandt økonomisk Uafhængighed. Disse mere udvortes Kvalifikationer skal nu opregnes.

S t a n d. Oprindelig krævedes til alle patriciske Embeder patricisk Stand. Hvorledes dette i det enkelte ophævedes, angives ved de enkelte Embeder; fra 367 af er denne Sondring i Hovedsagen bortfaldet. Til de plebejiske Embeder krævedes altid plebejisk Stand. — Iøvrigt er Fordringen, foruden Borgerret (naturligvis *cum suffragio*), fribaaren Fødsel (*ingenuitas*), og praktisk talt *ingenuitas i* andet Led, idet Frigivnes Sønner kun ganske undtagelsesvis opnaaede Embeder.

U b e r y g t e t h e d. Herved forstod man for det første, at der ikke var overgaaet en nogen vanærende Dom (*iudicium turpe*); men man gik meget videre. Fallenter og Mennesker mod hvem der var rejst Kriminalklage kunde

afvises. Endelig var det fast Regel, at ingen Næringsdrivende kan vælges til et Embede. Til Næringsdrivende regnes enhver der gør Arbejde for Løn, ogsaa i Statens Tjeneste; *scribae* er udelukket fra Embeder.

F o r m u e. Om der i Republikkens Tid krævedes en vis Census for at søge et Embede, er omstridt. Man skulde opgive sin Gæld, for at ikke Folk skulde søge Embeder af økonomiske Hensyn (*ne quis rem publicam quaestui haberet*); men ellers mangler ethvert udtrykkeligt Vidnesbyrd om en Censusgrænse. Det maa da anses for det sandsynligste, at den ikke har eksisteret. Ikke desto mindre ligger det allerede i Udelukkelsen af Næringsdrivende for Løn, at der krævedes fuld økonomisk Uafhængighed, og desuden medførte Beklædelsen af et Embede i Hovedstaden paa saa mange Maader Byrde og Bekostning, at den var umulig for en Mand der ikke var nogenlunde velhavende. — Under August fastsattes 1 Mill. Sesterts som Formuesminimum for Adgang til Magistratur og Senat.

A l d e r. I den ældste Tid synes der ikke at have bestaaet anden Aldersbestemmelse for Adgangen til Embeder end den at man skulde være voksen, d. v. s. have fyldt det 17de Aar. I 180 f. Chr. indførtes ved *lex Villia annalis* faste Aldersbestemmelser; dog er vi i det hele ikke i Stand til at angive andre Bestemmelser end de der bestod paa Ciceros Tid. Da var der en fast Lavalder for Kvæsturen, det 30te Aar, og for Konsulatet, det 42de Aar. (Cicero født 106, Kvæstor 75, Konsul 63.) Lavalderen for Adgang til Magitsraturen overhovedet var tidligere, maaske endog allerede før Lex Villia, bestemt paa en anden Maade: man skulde have gjort 10 Aars Krigstjeneste (d. v. s. staaet til Udskrivning i 10 Aar); og denne Regel, hvorved Lavalderen for Kvæsturen blev noget lavere, gjaldt vistnok endnu i Gracchertiden. — I nøje Forbindelse med disse Aldersgrænser staar Reglerne om Intervaller mellem Embederne. Oprindelig

havde herom ingen Regel bestaaet, og det var ikke ualmindeligt at beklæde to højere Embeder i Rækkefølge. Allerede før den anden puniske Krig bestemtes, at der skulde være et Mellemrum mellem to højere (patriciske) Embeder; og ved Lex Villia fastsattes dette til to Aar (mellem Ædilitet og Prætur og Prætur og Konsulat). Derimod behøvedes i ældre Tid intet Interval mellem et plebejisk og et patricisk Embede, og i senere Tid var et Aar nok mellem Tribunat og Prætur.

Ordo magistratuum. Heller ikke med Hensyn til den Orden hvori Magg. skulde beklædes, bestod i ældre Tid nogen fast Regel; dog har det sikkert fra gammel Tid været Sædvane, at Kvæsturen beklædtes før Konsulatet. Derimod er det i ældre Tid ingenlunde sjældent, at Præsturen beklædes efter Konsulatet. Rimeligvis ved Lex Villia er blevet bestemt, at Kvæstur og Prætur skulde beklædes før Konsulatet, og Kvæsturen først. Derimod synes der ikke at have været faste Bestemmelser for Beklædelsen af Ædilitet og Tribunat; i den lange Tid, da der var 8 Kvæstorer og 10 Tribuner, kunde man ikke engang fordre Kvæsturen før Tribunatet. I senere Tid beklædtes Ædiliteten regelmæssig efter Tribunatet af dem der beklædte begge Embeder, hvad Patriciere aldrig kunde. — Uagtet disse Embeder ikke fordredes som Mellemled mellem Kvæstur og Prætur, var det almindeligt at beklæde dem; Ædiliteten gav Anledning til at købe Folkegunst ved Legene, Tribunatet ved populære Lovforslag. — For de overordentlige Embeder, som Diktatur og Censur, gjaldt vistnok aldrig nogen Lov; men det laa i Sagens Natur, at disse Magg. med deres store Magtfylde vanskelig betroedes til Mænd der ikke iforvejen havde beklædt Konsulatet.

Iteration. Gentagen Beklædelse af det samme Embede var i ældre Tid uden videre tilladt, endog i to paa hinanden følgende Aar. Ved en Lov 342 bestemtes det, at der skulde hengaa 10 Aar mellem Beklædelsen af samme Embede (begge Embedsaar ikke medregnede.

Denne Bestemmelse blev dog ofte overtraadt, navnlig i Samniterkrigenes og de puniske Kriges Krisetider. Senere (ca. 150) blev Gentagelse af Konsulatet maaske overhovedet forbudt; de kendte Eksempler paa Afvigelse derfra (den yngre Scipio, C. Gracchus, Marius) beror paa Dispensation eller ved Tribunatet paa særlige Bestemmelser. Sulla indførte atter det 10aarige Interval, og derved blev det. Ved Censuren fandt Iteration kun een Gang Sted og blev derefter forbudt.

Overholdelsen af alle disse Bestemmelser paahviler den Magistrat, der leder Valget. Han maa efter eget Skøn afgøre om vedkommende Ansøgere er kvalificerede, og afvise dem, dersom de ikke er det. Skulde det ske, at Folket vælger dem alligevel, staar det endog i hans Magt at annullere Valget ved at undlade at foretage *renuntiatio.* — I den ældre Tid, da der savnedes faste Lovbestemmelser, var hans diskretionære Myndighed sikkert endnu langt større, om den end selvfølgelig var stærkt bundet af Skik og Vedtægt.

Kandidatur. Folkets Valg af Øvrighed var ikke bundet ved nogen Forslagsret af Senat eller Magistrat; derimod var Folket regelmæssig indskrænket til at vælge mellem dem der søgte (*petebant, petitio*); dog kunde det vælge en Mand, der ikke havde søgt. I ældre Tid forekommer endog Valg af fraværende. Dette forbødes senere ved Lov, og det indskærpedes, at ingen kunde vælges, som ikke paa den Tid var tilstede i Rom *sine imperio.* Bekendt er Striden om Cæsars Dispensation fra denne Regel umiddelbart før Borgerkrigens Udbrud. — Om Ansøgningen var der senere den Regel, at man maatte melde sig (*profiteri*) inden Valgcomitierne var bekendtgjorte; antagelig bekendtgjordes Kandidatlisten samtidig med Bekendtgørelsen af Valgdagen. Men allerede længe (sædvanlig et Aarstid) forinden begyndte man at søge. Man optraadte saa i *toga candida* (ɔ: en særlig skinnende Toga); deraf *candidatus.* Ansøgningens

vigtigste Akt var *prensatio*, ɔ: den personlige Henvendelse til Vælgerne (*ambire*) med Haandtryk (*prensare*) og Nævnelse af hver enkelts Navn, hvortil benyttedes *nomenclator*. Under den senere Tids stærke Konkurrence (*ambitio*) forekom hyppig ulovlige Midler (*ambitus*), særlig Bestikkelse; hertil benyttedes særlige Mellemmænd (*sequestres*, hos hvem Pengene deponeredes, og *divisores*), hvorom nærmere under Kriminalretten.

Designation. Tiltrædelse af Embedet umiddelbart efter Valget forekom almindeligvis kun ved overordentlige Hverv, ved Censuren og naar særlige Forhold gjorde hurtig Embedstiltrædelse ønskelig, som efter Interregnet og ved Suppleringsvalg efter Dødsfald. Ellers var der en Frist mellem Valg og Tiltrædelse, under hvilken den valgte betegnes som *designatus* (*consul designatus* o. s. v.). Den designerede kan udstede Edikter, der dog først faar Gyldighed efter hans Tiltrædelse; han faar sit Embedes Rang i Senatet og forhandler fra *tribunal*. I den ældre Tid, da Konsulerne, som ledede de fleste Valg, kommanderede i Felten, var Fristen i Reglen kort, højst et Par Maaneder. Efter Sulla holdtes Valgene regelmæssig midt i Embedsaaret, og Fristen var da ca. 5 Maaneder.

Embedsaar. Embedsaaret var regelmæssig et fuldt Aar, saaledes at Embedet tiltraadtes og nedlagdes paa samme Dato; men denne Dato var til forskellige Tider højst forskellig. I den ældre Tid flytter den sig i Spring over hele Aaret, idet den er fast i Perioder paa nogle Aar og saa springer. Ved 2den puniske Krig fastsattes 15de Marts som Datum for Konsulernes Tiltrædelse; 153 forandredes dette til 1ste Januar, der siden holdt sig. De andre patriciske Magistrater rettede sig efter Konsulerne; disses Valg foretoges altid først, de andres kort efter. — Tribunerne havde en egen Tiltrædelsesdag, den 10de December, med Valg i Juli; Afvigelser herfra kendes ikke. Kvæstorerne tiltraadte i senere Tid den 5te December.

30. MAGISTRATERNES UDSTYR OG VÆRDIGHEDSTEGN.

Løn for Embede eller overhovedet for offentlig Virksomhed af de højere Stænder forekommer ikke i Republikkens Tid. Navnlig var den hele Virksomhed i Rom, der dog tog meget Tid og medførte ikke ringe Byrder, ikke blot ulønnet, men der gaves ikke nogen Erstatning for de Udgifter, der kunde flyde deraf. En særlig Stilling indtager de store Lege. Bekostningen til dem afholdtes af Staten (Begrebet Liturgi i græsk Forstand kender den romerske Statsret ikke), men paa den Maade, at der anvistes vedkommende Magistrat en bestemt Sum dertil; overskred han den, blev det hans egen Sag. Dette Forhold er Udgangspunktet for de store Udgifter, der i senere Tid især knyttede sig til Ædiliteten og i Kejsertiden til Præturen.

Udstyr. Saasnart derimod Magistraten befandt sig udenfor Byen i offentligt Ærinde, som Feltherre eller Bestyrer af en Provins, levede han og hans Følge paa offentlig Bekostning, og desuden udstyredes Magistraten rigeligt med alle Fornødenheder til Rejsen. Udgifterne hertil besørgedes dels ved Licitation ,dels førtes de ligefrem i Regning, idet Magistraten tog af Kassen og lod Kvæstor skrive op. Endvidere kunde Magistraten i betydeligt Omfang rekvirere til sine Fornødenheder hos Forbundsfæller og Provinsbeboere, dels uden Betaling, dels for Statskassens Regning. En særlig Plads indtager her Kornrekvisitionen, *frumentum in cellam*. Enhver Statholder har Ret til at rekvirere et bestemt Kvantum Korn til eget Forbrug til en forud bestemt Pris; den hertil fornødne Sum faar han udbetalt og skal han ikke gøre Regnskab for. Da Prisen regelmæssig ansattes højt, kunde Statholderen gøre sig betydelig Fordel derved. — I Kejsertiden indførtes i Stedet for disse Sportler en regelmæssig Statholderlønning.

Værdighedstegn (*insignia*). Alle Magistra-

ter adskiller sig ved visse ydre Tegn fra de Private. Disse Tegn er det ikke blot Magistratens Ret til at bære, men ogsaa hans Pligt; han synes ikke at have maattet vise sig offentlig uden dem.

Fasces. Det fælles Værdighedstegn for alle Magg. *cum imperio* (og ikke for andre) er Liktorerne med *fasces.* Disse *fasces* er Bundter, der bestaar dels af Stokke, dels af Elme-Ris (*virgae*), og er omvundet med Baand; i Bundtet sidder en Økse, der dog ikke føres i Byen. Liktorerne gaar med *fasces* forud for Magistraten og skaffer Plads (*summovent*); ligeledes raaber de: Giv Agt (*animadvertite*). Det nærmere om Fordelingen af Fasces angives under de enkelte Magistrater.

F a k l e r. Naar Magistraten færdes paa Gaden om Natten, har han Ret til at lade Fakler bære foran sig.

D r a g t. Magistratens Dragt er et afbleget Billede af den gamle kongelige. Denne er i hele sin Pragt en Toga helt af Purpur med guldbroderede Stjerner (*toga picta*); en Tunica ligeledes helt af Purpur og med Guldbroderi (*tunica palmata*); formodentlig er denne sidste endda et Scepter af Elfenben med en Ørn paa; endelig en Krans af Guldblade (Laurbær) med Ædelstene (*corona aurea*). — Dette har naturligvis altid kun været en Festdragt; den førtes af de republikanske Magg. kun ved Triumfen og i visse Tilfælde ved Lege. Magg. ejede den derfor heller ikke selv, men den opbevaredes paa Capitolium og udlaantes til den Magistrat, der skulde benytte den. Til daglig bar Magistraten kun — foruden Tunicaen med *latus clavus,* der er senatorisk — *mullei* samt en Toga med en Purpurstamme, *toga praetexta;* formodentlig er denne sidste endda forbeholdt de kuruliske Magg., bæres altsaa ikke af Kvæstorer, Tribuner og *aediles plebis.* — Foruden Magg. bærer ogsaa de højere Præsteskaber *toga praetexta,* men kun naar de fungerer ved en offentlig gudstjenstlig Handling.

Foruden Fredsdragten havde Magg. *cum imperio* en Krigsdragt. Det var en kort rød Kappe, *sagum* eller *paludamentum* (det første Ord ogsaa om andres Krigskapper, det sidste kun om Feltherrens), der bares ovenpaa Harnisket. Den anlagdes ved Auspicierne paa Capitol forud for Udrykningen, men maatte ellers ikke bæres i Byen og skulde aflægges, inden Magistraten ved sin Hjemkomst overskred *pomoerium.*

E m b e d s s æ d e. Det er Magistratens Ret at foretage offentlige Handlinger siddende, medens Borgeren staar. Dertil er der tillagt ham en Stol, *sella.* De højere Magg. (alle *cum imperio,* Censor og Kurulædiler) fører *sella curulis,* ɔ: en firkantet Stol uden Ryglæn og indrettet til at klappe sammen, af Elfenben og med svajede Ben. Navnet hænger vistnok sammen med *currus;* Stolen var oprindelig indrettet til at sættes paa en Vogn, og Retten til at køre i Byen var et kongeligt Prærogativ. Dette havde de republikanske Magg. mistet undtagen ved særlige Lejligheder, som Triumfen eller visse Lege; ellers maatte de gaa eller lade sig bære. Men Stolen havde de beholdt. Hvor den benyttedes, anbragtes den regelmæssig paa en Forhøjning, *tribunal.* — Tribunerne havde hverken *sella* eller *tribunal,* men Bænke, *subsellia.*

31. KONGEN, *REX.*

Vi finder i Kongetiden de tre velbekendte Forfatningsfaktorer: Magistrat, Raad og Folkeforsamlinger, alle i Virksomhed. Men hele Magistraturen er koncentreret i een Person, og han fungerer ikke med Aarsfrist, men paa Livstid. Han har hele det gamle Imperiums Beføjelse, altsaa særlig den fulde Tvangsmyndighed uden *provocatio* og den højeste Domsmyndighed, ligeledes uden *provocatio;* dog k a n han overlade Afgørelsen til Folket. Endvidere tilkommer der ham Ret til at udnævne Embedsmænd (*duoviri perduellionis* o. a.) og Præster.

Af særlig Betydning er det, at hos Kongen den høje-

ste magistratiske Myndighed er forenet med den højeste præstelige, medens i Republikkens Magistratur disse to Omraader er skarpt adskilt. Ved Kongedømmets Afskaffelse bevaredes derfor denne Side af Kongens Virksomhed, forsaavidt det syntes nødvendigt overfor Guderne, hos en præstelig Funktionær, der bar Navnet *rex* (*rex sacrorum*). Han rangerer øverst af alle romerske Præster, men maa ikke beklæde noget Embede. Hans vigtigste Funktion (foruden Ofringer) var i ældre Tid Bekendtgørelsen af Kalenderen for hver Maaned; dette maa altsaa have været et kongeligt Prærogativ. — Kongens vigtigste præstelige Forretninger blev dog ikke henlagt til *rex sacrorum*, men til *pontifex maximus*, der derfor ogsaa havde Embedslokale i *regia*.

Den lovgivende Magt var efter vor Overlevering ikke hos Kongen alene; Love vedtoges efter hans Forslag paa *comitia curiata*. Det kan godt være rigtigt.

Kongevalget henlægger vor Overlevering til *comitia curiata*. Kongen vælger ikke selv sin Efterfølger; ved hans Død indtræder *interregnum*, og paa Forslag af *interrex* vælges Kongen af Folket, og Valget bekræftes dernæst af Senatet (*auctoritas patrum*). Efter Valget meddeles der Kongen *imperium* ved en *lex curiata*. — Dette kan næppe være rigtigt. Den dobbelte Beslutning af samme Folkeforsamling er stødende, og ved den nærmeste Analogi, Diktatorvalget, finder heller intet Folkevalg Sted. Diktatoren udpeges af Senatet, udnævnes af Konsulen og faar dernæst ved en *lex curiata* Imperium. Valget paa Curiatcomitier er vist for Kongetidens vedkommende falsk Konstruktion paa Grundlag af Republikkens Forhold; derimod er Interregnet, Senatsbekræftelsen og *lex curiata* sikkert rigtige.

32. KONSULATET.

Oprindelse. Efter Overleveringen valgtes straks efter Kongedømmets Afskaffelse to Konsuler. Nyere Formodninger om Oprindelsen er omtalt § 41.

Navn. Ved Siden af *consul* findes i ældre Tid to andre Benævnelser for det højeste Embede: *praetor* (af *praeire*), der nærmest betegner Hærførervirksomheden, og *iudex*, der betegner den ældre Tids vigtigste Virksomhed i Byen. I hvilket Forhold Benævnelsen *consul* staar til disse Navne, er ikke opklaret; selve Ordets dunkle Dannelsesmaade og udelukkende Anvendelse tyder paa Ælde. Af Navnet *praetor*, med Tilføjelse *maximus*, kommer det græske *στρατηγὸς ὕπατος* eller blot *στρατηγός*; senere blot *ὕπατος*.

Valg. Om Kvalifikationerne for Magistratsvalg er der talt ovenfor. 367 fik Plebejerne Adgang til Konsulatet, senere (kort efter Nederlaget ved de caudinske Passer) bestemtes, at den ene Konsul skulde være Plebejer. Den anden Plads vedblev længe at besættes med en Patricier; to plebejiske Konsuler første Gang 172. — Konsulvalg foregik først af alle patriciske Magistratsvalg, og før det var tilendebragt, kunde de andre Magg. ikke vælges. Det ledeles regelmæssig af en Konsul; ekstraordinært af Diktator eller *interrex;* ikke af Prætor. Døde eller abdicerede en Konsul inden Embedsaarets Udløb, besørgede den tiloversblevne Valget af en ny (*sufficere, consul suffectus*); dog kunde dette undlades. — Pompeius var Enekonsul 52.

Kompetence. Konsulatets Magtfuldkommenhed er oprindelig efter vor Overlevering den samme som den kongelige, dog fraset det religiøse Omraade og at Provokationen altid gælder overfor Konsulen. En betydelig Indskrænkning laa dog dels i Kollegialiteten, dels i Begrænsningen til et Aar med paafølgende Ansvarlighed, og endelig i den Hemsko Tribunatet kom til at danne. Iøvrigt bliver her nærmest at fremstille, hvorledes det

konsulariske Imperium efterhaanden indskænkedes og hvad der blev tilbage.

Kommando. Konsulerne er lige til Sulla Roms øverste Krigsherrer. Det er fast Regel at vigtigere Krige føres af dem i deres Embedsaar. Da Krigene kun førtes i den gode Aarstid og i ældre Tid ikke synderlig langt fra Rom, kunde Konsulerne vende hjem og varetage deres Forretninger i Byen, naar Krigen var forbi. Senere, da dette ikke altid kunde lade sig gøre, fik gerne den Konsul, der stod i Felten, sin Kommando forlænget (*prorogare imperium*), indtil hans Efterfølger indtraf. — Konsulerne ledede Udskrivningen, medens Senatet bestemte Hærens Størrelse; ligeledes udnævnte de Officerer (undtagen de folkevalgte Krigstribuner efter 363) og Underofficerer. I Førelsen af Krigen var de eneraadige. De kan vel ikke erklære Krig, og hvis de har en bestemt Provins, maa de ikke uden Foranledning overskride dens Grænse; men overfor Angreb kan de gøre det. I Krigen har de den fulde Feltherremyndighed med Ret over Liv og Død. — I ældre Tid forekom det, at begge Konsuler førte en Hær i Forening; i saa Fald vekslede Overkommandoen fra Dag til Dag. Det almindelige var dog at hver Konsul førte sin Hær, eller at den ene blev i Rom, den anden gik til Hæren. I dette Forhold greb tidlig Senatet ind, idet det erklærede sig om i hvilke Virkekredse (*provinciae*) Konsulerne burde anvendes. Delingen af disse mellem de to tilkom dem selv, idet de enten enedes (*comparatio*) eller trak Lod (*sortitio*); dog kunde de ogsaa overlade Fordelingen til Senatet. Ved en Lov af C. Gracchus bestemtes, at Senatet forud for Valget skulde fastsætte de konsulariske *provinciae*, om hvilke saa Konsulerne efter Valget enedes eller trak Lod. — I Tiden efter Sulla er hele dette Forhold ændret. Konsulerne bliver i Rom hele deres Embedsaar, men overtager efter dette med forlænget Imperium *pro consule* to af Senatet forud bestemte Provinser. Ved Provinser forstaas nu noget andet end tidligere, nemlig ligefrem

Statholderskaber, der tidligere havde været forbeholdt Prætorerne. Som Statholdere styrer Konsulerne deres Provinser, men kan selvfølgelig ogsaa komme til at føre Krig, som Cæsar i Gallien.

Civiljurisdiktionen mistede Konsulerne ved Præturens Indførelse og beholdt derefter kun den saakaldte *iuris dictio voluntaria*, ɔ: Retten til at lede saadanne civile Retshandlinger, hvor der ikke er Strid mellem Parterne, som Frigivelse o. l.

Dommermyndigheden i kriminelle Sager mistede Konsulerne efter Traditionen ved Provokationens Indførelse i Republikkens første Aar. Som Anklagede overfor de dømmende *comitia centuriata* optræder Konsulerne aldrig. Derimod forekom det i særlige Tilfælde, at Konsulerne, dels efter Folkebeslutning, dels som det synes blot efter Senatsbeslutning, overtog en kriminalretlig Undersøgelse og Paadømmelse (*quaestio*) alene og selvstændig, med eller uden *consilium*, med Tilsidesættelse af Provokationen. Det bekendteste Eksempel er Bacchanalieprocessen (Liv. 39, 9 ff.); et andet er Retsforfølgelsen efter Ti. Gracchus's Død mod hans Tilhængere, der førte til at C. Gracchus indskærpede den gamle Regel.

Politimyndighed. Den speciellere Politimyndighed gik ved Omformningen af Ædiliteten over til Ædilerne. Dog beholdt Konsulerne i Kraft af deres Imperium et almindeligt Polititilsyn og udøvede det navnlig overfor betydelige og statsfarlige Bevægelser (jvfr. Ciceros Optræden overfor Catilinarerne inden deres Henrettelse) samt overfor andre Magg., der begik Overgreb; de kan endog helt standse disses Virksomhed.

Census. Folketællingen og de dermed forbundne Virksomheder, navnlig Sammensætningen af Senatet, samt Dispositionen over Statsformuen gik i Tidens Løb fra Konsulerne over til Censorerne. Derimod beholdt de

efter streng Ret Raadigheden over Statskassen, ialtfald indtil Republikkens sidste Tid.

Præstedømme. Af Kongedømmets præstelige Funktioner beholdt Konsulerne saa godt som intet. Ledelsen af de offentlige Lege gik 366 over til Ædilerne. Ved Latinerfesten præsiderede dog altid Konsulerne.

Ledelse af Folkeforsamling og Senat. Konsulernes vigtigste fredelige Funktioner i Republikkens sidste Aarhundreder bliver da Ledelsen af Folkets og Senatets Forhandlinger. Da Centurieforsamlingen kun i ringe Grad anvendtes til Lovgivning, indskrænker Ledelsen af Folkeforsamlingen sig endda væsentlig til Ledelsen af Valg. Derimod er Konsulerne altid de egentlige Ledere af Senatet, og dette er deres vigtigste Funktion; man tillægger dem en stor Del af Ansvaret for Statens almindelige Politik i deres Embedsaar, og med god Grund, da de alene har Initiativet overfor Senatet.

Resumé. Konsulerne begynder med at gøre saa at sige alting selv. Efterhaanden bliver det nødvendigt, mest af Hensyn til deres krigeriske Virksomhed, at befri dem for alle specielle Forretninger hjemme; fra 366 har de ikke andet tilbage end den almindelige Overledelse og Overtilsynet, som de stadig beholdt, og ved Siden deraf Feltherrestillingen. Ogsaa denne viste sig mere og mere uforenelig med deres fredelige Virksomhed; uden at vi nærmere kan angive Overgangen, indtræder efter Sulla den Regel, at Konsulerne ikke forlader Rom i deres Embedsaar — en Regel hvorfra der kun er faa Undtagelser.

Konsulatet i Kejsertiden. Under August indførtes den Skik at man oftest valgte flere Konsulpar hvert Aar; det første Par kaldtes *ordinarii* og brugtes i Datering, de andre *suffecti*. Konsulernes Bestilling var nu næsten kun Ledelsen af Senatet; særlig fremtræder de som dets Ledere i dets nye Virksomhed som Domstol. Efterhaanden som Senatets Betydning sank, blev Konsulatet en blot Titel, der medførte store Udgifter til

Repræsentation, men ingen Indflydelse. — Til Beklædelsen af Konsulatet knyttede sig ogsaa i Kejsertiden Bestyrelsen af en Provins (Senatsprovins), dog først efter et Mellemrum af 5 Aar.

Ærestegn. I ydre Henseende fremtræder Konsulatet med stor Pomp. Hver Konsul har 12 Liktorer, men de har tilsammen kun 12 Fasces, der veksler maanedlig mellem dem; Liktorerne med Fasces gaar foran Konsulen, de uden Fasces bagefter. Den Konsul der har Fasces besørger tillige i første Række Forretningerne; han præsiderer i Senat og Folkeforsamling. Fraset dette er det Regel, at de to Konsuler saavidt muligt handler i Fællesskab. — Tiltrædelsen af Konsulatet foregaar under mange Ceremonier: natlige Auspicier, Offer paa Capitolium. Paa Tiltrædelsesdagen afholdtes i senere Tid regelmæssig et Senatsmøde til Drøftelse af den almindelige politiske Situation.

33. PRÆTUREN.

Oprindelse og Udvikling. Ved de Liciniske Love 367 bestemtes det, at der hvert Aar skulde vælges en Prætor, der dels skulde lede den private Retspleje (*iuris dictio*), dels fungere som Stedfortræder for Konsulerne. Embedet var fra først af patricisk; den første plebejiske Prætor fungerede 337. — I 242 oprettedes der en Plads til for Jurisdiktion mellem Fremmede indbyrdes og mellem Borgere og Fremmede. Den nye Prætor kaldtes *praetor qui inter peregrinos* (eller *inter cives et peregrinos*) *ius dicit;* den ældre (og fornemmere) *praetor urbanus*. — Oprettelsen af Provinserne Sicilien (241) og Sardinien (238) gav i Aaret 227 Anledning til Oprettelsen af to nye Pladser til Bestyrelsen af disse Provinser; efter Spaniens Erobring føjedes Aar 197 to til, saa at Antallet blev 6. Sulla forøgede det til 8, men ændrede samtidig Prætorernes Funktion, hvorom senere.

V a l g. Prætorvalget fandt Sted paa Centurieforsamlingen under Ledelse af en Konsul.

Prætorens K o m p e t e n c e var en dobbelt: dels en almindelig og fælles, dels en speciel, forskellig for hver Plads. Vi behandler den almindelige først.

P r æ t o r s o m K o n s u l e n s S t e d f o r t r æ d e r. Prætor er *collega consulis minore potestate;* Præturen var egentlig en Udvidelse af Konsulatet og fik derfor samme Navn, som dengang brugtes for det øverste Embede; derfor vælges der oprindelig kun een Prætor, modsat alle andre Magistratskollegier. Prætoren besidder altsaa det fulde Imperium. Hans Kompetence er ganske den samme som Konsulens n e d e f t e r; overfor lavere Magg. og Private er der ingen Forskel. Men overfor Konsulen staar han tilbage; og dette Forhold fremtræder navnlig deri, at han i Konsulernes Nærværelse regelmæssig afholder sig fra at udføre noget dem paahvilende Hverv, medmindre han dertil (af Senatet) faar særligt Mandat. Ligeledes er han underkastet Konsulens fulde Befale- og Tvangsmyndighed; Konsulen kan endog helt forbyde ham al Magistratsvirksomhed (Cæsar). — Derimod er det fast Regel, at Prætor i Konsulernes Forfald, altsaa navnlig naar begge Konsuler er fraværende fra Rom, overtager deres Forretninger. Som Stedfortræder for Konsulerne leder Prætor (ifølge Sagens Natur regelmæssig *praetor urbanus*; men nogen retlig Begrænsning er dette ikke) Senatet; sammenkalder Comitierne og forelægger dem Love; fører det almindelige Tilsyn med Statens Sikkerhed, o. s. v. Kun for ganske enkelte Ting er han inkompetent: han kan ikke lede Valget af en senatorisk Magistrat (derimod vel andre Valg, *tresviri coloniae deducendae*), og han kan ikke udnævne en Diktator. — Ligeledes er han beføjet til at overtage en militær Kommando med fuldt *auspicium* og *imperium* og derfor eventuelt til at triumfere; men han kan ogsaa underordnes en kommanderende Konsul (f. Eks. som Flaadeanfører), hvad en Konsul ikke kan.

J u r i s d i k t i o n.. Prætors specielle Kompetence var oprindelig alene *iuris dictio*, ɔ: den civile Retspleje, Konsulatets vigtigste Funktion i Fredstid. Her er han altsaa ikke Konsulens Kollega; thi denne kan ikke mere udøve *iuris dictio*. Derimod kan Konsulen i Kraft af sin *maior potestas* kassere en Afgørelse af Prætor og endog helt standse hans Virksomhed. — Prætorens Virksomhed ved Civilprocessen var ikke dømmende; han havde at afgøre alle rent formelle Spørgsmaal, ordne Besiddelsesforholdet og formulere Stridsspørgsmaalet saaledes, at der kun blev et faktisk Spørgsmaal at løse; dette Spørgsmaal forelagdes saa en Dommer (*iudex*, undertiden flere, *recuperatores*), der af Prætor udtoges efter visse Regler. Denne Dommer paadømte saa Sagen; for Dommens Eksekution sørgede Prætor. — Der fremkom saaledes to skarpt adskilte Forhandlinger i enhver privat Sag: en indledende hos Prætor (*in iure*) og en afsluttende hos *iudex* (*in iudicio*).

E d i k t. Af stor Vigtighed for den civile Retspleje blev efterhaanden det Edikt, som Prætoren udstedte straks efter sin Tiltrædelse af Embedet, og hvori han bekendtgjorde, hvilke Retsnormer han agtede at følge. Det udviklede sig til en af de vigtigste Retskilder for romersk Ret, idet næsten hele dets Indhold stadig gentoges af hver ny Prætor, eventuelt med Tilsætninger og Forandringer, som Erfaringen havde gjort ønskelige eller nødvendige. Saadanne Edikter udstedtes af alle Prætorer, ogsaa af Provinsprætorerne; men det vigtigste er *praetor urbanus's*. Det nærmere herom saavelsom om hele *iuris dictio* under Retsvæsenet.

L e g e. En særlig Bestilling for *praetor urb.* er Afholdelse af de i 212 indførte *ludi Apollinares*.

S t a t h o l d e r s k a b. De fra 227 oprettede nye Pladser medførte tildels en meget forskellig Funktion. Det var Statholderembeder i de romerske Provinser. Ganske vist var den civile *iuris dictio* en vigtig Del af Stathol-

derens Forretninger; men ved Siden deraf havde han ogsaa Kriminaljurisdiktion og hele Provinsens Administration. Endvidere maatte han have Tropper for at bevare Roligheden i Provinsen og eventuelt værge den mod Angreb. Det var saaledes nødvendigt at have en Magistrat med fuldt Imperium til disse Pladser; endog alvorlige Krige er blevet ført af Prætorer. — Det nærmere om Statholderens Funktion hører under Provinsbestyrelsen.

Fordeling af Prætorernes Virkekredse. Der var efter 197 normalt 6 prætoriske *provinciae* at fordele hvert Aar: de to Jurisdiktioner i Byen og de fire Provinser Sicilien, Sardinien og de to Spanier. Men det hændte ofte at een eller flere Prætorer maatte anvendes andetsteds, f. Eks. i Krigen; og efter at der 146 var kommet to nye Provinser til, slog Prætorernes Tal aldrig til. — Fordelingen foretoges paa den Maade, at Senatet fastsatte hvert Aar, hvilke Hverv Prætorerne skulde overtage; om Fordelingen trak de saa Lod. Naar Tallet af *provinciae* oversteg Tallet af Prætorer, hjalp man sig med *prorogatio*, ɔ: man forlængede *imperium* for en af Prætorerne for det forrige Aar og lod ham fortsætte sin Virksomhed *pro praetore*. Dette kunde ske saavel med et Statholderskab som med en Anførsel, derimod ikke med de to *provinciae urbanae;* de skulde altid nybesættes hvert Aar, men kunde til Nød forenes paa een Haand. Sjældent skete det at man overdrog en Prætor, der i det forrige Aar havde været anvendt paa anden Maade, en Provins med forlænget Imperium.

Kriminaljurisdiktion. Da man i Aaret 149 oprettede den første staaende Kriminaldomstol (*quaestio perpetua*), sattes der en Prætor i Spidsen for den. Prætor fik herved en ny Bestilling: at modtage de Anklager, der henhørte under hans *quaestio*, at udtage Dommerne og præsidere i Retten. Efterhaanden oprettedes Kriminaldomstole for flere Arter af Forbrydelser, og de forestodes alle hver af en Prætor. Følgelig maatte Prætorerne alle

blive i Byen i hele deres Embedsaar, to for at lede Civiljurisdiktionen og de andre fire for Kriminalretsplejens Skyld. Statholderskaberne maatte besættes med de afgaaede Prætorer, hvis Imperium forlængedes, saaledes at Præturen faktisk blev toaarig (eller tre- til fireaarig, hvis det var nødvendigt yderligere at forlænge Statholderens Imperium). De enkelte Trin i denne Udvikling kan vi ikke angive; efter Sulla finder vi den fuldt færdig, og den er rimeligvis, med nogle Ændringer, blevet fastslaaet som Regel af ham.

Præturen efter Sulla. Sulla havde forøget Prætorernes Tal til 8, havde ordnet hele Kriminalretsvæsenet i Kvæstionernes Form og bestemt, at alle Prætorerne skulde blive i Rom hele deres Embedsaar og dernæst overtage en Provins. Altsaa maatte hvert Aar Prætorerne straks efter (eller maaske endog før) deres Tiltrædelse kaste Lod om deres Hverv i Byen: de to civilretlige og 6 kriminalretlige Jurisdiktioner. Dernæst bestemte Senatet de 8 prætoriske Provinser for det følgende Aar; de to konsulariske var allerede fastsat Aaret iforvejen, da de skulde bestemmes inden Konsulvalget. I deres Embedsaar trak saa de 8 Prætorer Lod om deres Provinser. — Skønt der saaledes hvert Aar normalt var 10 Promagistrater disponible til Provinsbestyrelsen, slog Tallet dog ikke til, dels fordi der alligevel var for mange Provinser (kort efter Sulla kom flere til), dels fordi man gav Folk Lov til at undslaa sig for at overtage en Provins. Man maatte derfor ofte lade Statholdere sidde to eller tre Aar i en Provins. — Ved en Lov af Pompeius fra Aar 52 bestemtes det at der skulde hengaa 5 Aar mellem Beklædelsen af Konsulat eller Prætur og Overtagelsen af et Statholderskab.

Præturen i Kejsertiden. I Kejsertiden forøgedes Prætorernes Tal (der blev efterhaanden regelmæssig 16), men deres Betydning sank, idet Retsplejen mere og mere gik over dels til Senatet, dels til de kejserlige

Øvrigheder. August henlagde Bestyrelsen af Æræriet til to Prætorer; ligeledes overdrog han Prætorerne de Lege som hidtil havde været foranstaltet af Ædilerne; Præturen blev derved en meget byrdefuld Post. — Ved Besættelsen af Senatsprovinserne (for saa vidt de ikke var forbeholdt Konsulerne) vedblev man at anvende de afgaaede Prætorer, idet man fastholdt Reglen om de 5 Aar. Der var imidletid nu langt flere Prætorer end Senatsprovinser.

Ærestegn. Prætorerne fører i Rom to Fasces hver, i Provinsen 6 (derfor paa Græsk στρατηγὸς ἑξαπέλεκυς.)

34. CENSUREN.

Censuren oprettedes efter Overleveringen 443 i Anledning af at det efterhaanden var blevet Konsulerne umuligt at afholde Folketællingen og de dertil knyttede Forretninger; det bestemtes derfor at der dertil skulde vælges to *censores*. Embedet var patricisk; første plebejiske Censor 351. Efter Overleveringen bestemtes 339 at den ene Censor skulde være en Plebejer; to plebejiske Censorer første Gang 131. — Embedets Varighed fastsattes ved en *lex Aemilia* til 18 Maaneder. — Til visse censoriske Forretninger, der naturlig knyttede sig til Censurens Hovedopgave, men ikke kunde tilendebringes indenfor de 18 Maaneder, indrømmedes der som Regel Censorerne en yderligere Frist af 18 Maaneder efterat de havde nedlagt Embedet. Imellem hver Censur forløb en mindre Aarrække; i Begyndelsen var denne højst uregelmæssig, senere forløb normalt fem Aar mellem hver Censurtiltrædelse. — Censorerne valgtes paa Centurieforsamlingen under Ledelse af en Konsul. Valget foregik regelmæssig i Begyndelsen af Aaret, inden Konsulerne rejste udenbys; Censorerne tiltraadte straks Embedet uden Designationsfrist, altsaa regelmæssig i Foraaret. Gentaget Valg til Censor er kun forekommet een Gang og blev derefter ved Lov forbudt (jfr. § 29).

Censuren staar i Magistraternes officielle Rangfølge mellem Præturen og Ædiliteten. Denne Plads udtrykker ganske godt dens juridiske Stilling: Censoren har intet Imperium, altsaa ikke Ret til at forhandle med Folk og Senat, ej heller til at byde over de lavere Magg., og ingen Liktorer; derimod har han *toga praetexta* og *sella curulis*, er valgt paa *comitia centt.* og er ikke de med Imperium beklædte Magg.s Befalinger underkastet; man kan ikke appellere fra Censor til Konsul eller Prætor (men vel i visse Tilfælde til Tribunen). — Faktisk blev Censuren det fornemste af alle romerske Embeder. Paa Grund af den store diskretionære Magt tog man kun prøvede Statsmænd til den — næsten altid Konsularer; den blev saaledes det sidste Embede, man kunde opnaa, og netop derved det højeste. Af særlige Ærestegn har Censoren kun Retten til at blive begravet i den røde Purpurtoga; om han nogensinde førte den i Funktion, er usikkert.

Kollegialitetsprincippet gennemførtes strengere ved Censuren end ved nogen anden Magistrat; for den egentlige Census's vedkommende er det ikke nok at den ene Censor ikke nedlægger Indsigelse mod den andens Afgørelse; de skal positivt være enige, og Mangelen af positivt Samtykke fra den enes Side gør den andens Handlinger ugyldige. — I nøje Forbindelse hermed staar vistnok den Regel, at dersom en Censor dør i sit Embedsaar, kan der ikke vælges en anden i hans Sted, ej heller kan den tiloversblevne fortsætte Virksomheden alene, men maa nedlægge Embedet.

Censorernes Opgave var fra først af kun Folketællingen med Skatteansættelsen og Revisionen af Ridderkorpset, hvortil sluttede sig *cura morum*. Ved *lex Ovinia* overdroges dem i Slutningen af fjerde Aarhundrede *lectio senatus*. Ogsaa Bortforpagtningen af Statens Indtægter og Udgifter synes at være kommet senere til.

Census. Den mest fremtrædende af de censoriske Forretninger er Folketællingen (*census* i strengere For-

stand); til den knytter sig Fastsættelse af Skatteindtægt og Ordning af Folket efter dets forskellige Afdelinger; Revision af Ridderskab og Senat; Sædelighedsdomme. Denne Forretning foretoges paa Marsmarken, under aaben Himmel, men i Nærheden af Censorernes Embedslokale, *villa publica*.

Til Grund for Folketællingen lagdes Listerne fra den sidste Census, der revideredes og suppleredes. Enhver fuldmyndig Borger havde oprindelig at møde, for saa vidt han ikke var gyldig undskyldt; Unddragelse fra Census straffedes med Pisk, Salg som Slave og Formueskonfiskation. I senere Tid optoges særlig Census i Municipier og Kolonier og indsendtes til Rom. — Tællingen foretoges efter Tribus. Borgeren opgav under Ed Navn, Fader eller Patron, Tribus, Alder og Formue; endvidere skulde han opgive Navn paa Hustru og Børn og disses Alder. Censorerne indskrev nye Borgere i Tribus og kunde ogsaa flytte Borgere fra en Tribus til en anden; se nedenfor. De Frigivnes Forflyttelse fra alle Tribus til de 4 Bytribus beroede saaledes paa censorisk Foranstaltning; ligesaa Optagelsen af *cives sine suffragio* i Tribus, dog kun ifølge særlig Lov. — Angivelsen af Formue var specificeret og omfattede alle Arter af Værdigenstande; af Grundejendom dog kun den der var *censui censendo*, ɔ: den der var opført i Tribus (altsaa ikke *ager provincialis*). Samtlige Ejendele ansattes til en vis Pengeværdi, hvorved Censorerne kunde modarbejde Luksus ved at ansætte Luksusgenstande højt. Den ansatte Værdi lagdes til Grund ved Skatteopkrævningen. — Resultatet af Folketællingen var en Liste over samtlige voksne mandlige Borgere; desuden førtes der særlig Liste over saadanne umyndige og Kvinder som havde skattepligtig Ejendom. Paa Grundlag af denne Liste inddeltes dernæst Borgere i Klasser og Centurier efter de derom bestaaende Regler.

Ved Mønstringen af Ridderkorpset (*recognitio equitum*), havde Censoren ikke blot at sørge

for at de der havde overskredet Aldersgrænsen eller var Invalider udtraadte (ved Aflevering af Hesten, *reddere equum*), og at de ledige Pladser besattes med Mænd der havde de dertil fornødne Kvalifikationer, men tillige at mønstre alle Indehaverne af Statsheste, der derfor havde at møde med disse. Befandtes Rytter og Hest tilfredsstillende, befalede Censoren Rytteren at passere (*traduc equum*); i modsat Fald udstødtes vedkommende af Korpset ved Befalingen *vende equum*, hvortil hørte Tilbagebetaling af *aes equestre*. Se ogsaa § 14.

Censorerne affattede Senatslisten (*legere senatum, lectio senatus*). De lagde herved Listen fra den forrige Censur til Grund; de optog nye Medlemmer for at holde hele Senatet paa det normale Tal (300); herved fulgte de visse Regler, hvorom der bliver at tale under Senatet. De var ikke forpligtet til at følge den forrige Liste overalt, men kunde forbigaa (*praeterire*) et Navn, hvorved vedkommende udelukkedes af Senatet (*senatu movere*). Saavel til Optagelse som til Udelukkelse krævedes Enighed mellem Censorerne.

Med hele denne Virksomhed staar den censoriske Myndighed til at ikende Æresstraffe i den nærmeste Forbindelse. Disse Æresstraffe bestod i: Udslettelse af Senatslisten; Fjernelse fra Ridderkorpet; endelig i den Straf, der betegnes med Udtrykket *tribu movere et aerarium facere*. Hvad der menes med dette Udtryk, er ikke helt sikkert. *Aerarium facere* betegner sandsynligvis Nedsættelse i en Straffeklasse med forhøjet Skat (*octoplicato censu*, hedder det et Sted). *Tribu movere* forklares forskelligt: enten om Forflyttelse fra en Tribus til en anden, som Straf altsaa fra en Landtribus til en Bytribus; eller om fuldstændig Udelukkelse af Tribus, altsaa med Tab af Stemmeret; efter denne Forklaring er Udtrykket identisk med *in Caeritum tabulas referre*, ɔ: gøre til *civis sine suffragio*. De to Ting, *tribu movere* og *aerarium facere*, fulgtes altid ad. Overfor al-

mindelige Borgere var dette den eneste Form for censorisk Straf; overfor Senatorer og Riddere kunde Censoreren nøjes med Udstødelse af Senat eller Ridderkorps, men de kunde ogsaa kombinere denne Straf med Udstødelse af Tribus og Nedsættelse mellem *aerarii*. — Formen for den censoriske Æresstraf (*ignominia*, ikke *poena*) var den, at Censorerne ved Mandens Navn tilføjede en Bemærkning (*nota*), med Angivelse af Grunden til deres Behandling af ham. Censorerne handlede her ganske efter deres Skøn og tog de forskelligste Hensyn; regelmæssig var Straffegrundene Handlinger der var moralsk forkastelige og anstødelige uden at medføre juridisk Ansvar. Det var almindeligt at der gaves vedkommende Lejlighed til at forsvare sig, dersom han ønskede det.

Folketællingen afsluttedes med et højtideligt Renselsesoffer *lustrum;* om Ceremonien bruges Udtrykket *lustrum condere* (egentlig: begrave Renselsesofret). Den hele *exercitus*, ordnet efter sine Afdelinger, tilfods og tilhest, opstiller sig paa Marsmarken. Den ene af Censorerne tager Fanen (*vexillum* og stiller sig i Spidsen. Tre Offerdyr, Galt, Vædder og Tyr (*suovetaurilia*), føres tre Gange omkring Hæren og ofres dernæst til Mars; samtidig aflægges Løfte om at gøre det samme ved næste *lustrum*, med Bønnen »*ut dii immortales populi Romani res meliores amplioresque faciant*«; den forandredes af Scipio den Yngre ved hans Censur i 142 til »*ut eas perpetuo incolumes servarent*«. Censoren førte derpaa Hæren *sub vexillo* til Byporten, hvor han lod hver gaa til sit; den nye Borgerliste nedlagde han i *aerarium*. Derpaa nedlagde Censorerne Embedet. — Det var ikke altid at det lykkedes Censorerne *condere lustrum*, selv om de ellers havde ført Censuren til Ende; religiøse Betænkeligheder kunde hindre det. Hvilken retslig Betydning den manglende Afslutning havde, ses ikke med Sikkerhed af Overleveringen. Muligvis fik Borgerlisten ikke Gyldighed.

Bortforpagtning af Statens Indtægter og Udgifter. Ved Siden af Folketællingen med de dertil knyttede Virksomheder staar som den anden Hovedside af Censorernes Virksomhed Ordningen af Statens Indtægter og Udgifter, *vectigalia* og *ultro tributa*. Det var Regel i Rom at Statens Indtægter (*publica*, nemlig *vectigalia*) (med Undtagelse af Formuesskatten, *tributum*, og Provinsernes faste Afgift, *stipendium*) ikke opkrævedes direkte af de offentlige Myndigheder, men bortforpagtedes (*locabantur*) til den højestbydende (*manceps, emptor, conductor*); herom bruges Udtrykket *locare vectigalia utenda, fruenda*. Ligesaa var det Regel at de fleste Statsudgifter, navnlig saadanne Arbejder som regelmæssig flød af Statens Ejendom, men ogsaa Leverancer, overtoges af Private i Entreprise mod en bestemt Sum, der fastsattes ved Licitation; Arbejdet gik altsaa her til den lavestbydende; ogsaa herom bruges Udtrykket *locare* (*publica*, nemlig *opera*); om Entreprenøren (*manceps*) siges *redimere, conducere publica*. Ogsaa kaldes den der regelmæssig overtager Forpagtninger og Entrepriser (*qui conducit publica*) *publicanus*.

Disse Forretninger besørgedes af Censorerne; Licitationen foregik paa Forum ved *hasta*, Auktionens Mærke. De bortforpagtede al indtægtsgivende Statsejendom, som Jord, være sig Agerland eller Græsgange, Bjerg- og Saltværker o. l.; Told- og Havneafgifter; Tiende af Land i Provinserne o. s. v. For Forpagtningssummen stilledes Sikkerhed ved Kautionister (*praedes*) i Grundejendom (*praedia*). Censorerne var ikke pligtige til at modtage det højeste Bud, men kunde ogsaa tage andre Hensyn. — Derimod kunde Censorerne ikke afhænde Statsejendom eller vilkaarlig forandre dens Bestemmelse; derom kræves Beslutning af Senat eller Folk.

Ved Bortliciteringen af Arbejder og andre Ydelser til det Offentlige (*opera publica, ultro tributa*) forpligtede Censorerne Statskassen. Dette kunde de imidlertid ikke

gøre egenmægtig; ved Senatsbeslutning stilledes der en bestemt Sum til deres Raadighed, som de ikke maatte overskride. Men indenfor denne Grænse raadede de frit, om de end naturligvis maatte opstille en Art Budget overfor Senatet, navnlig over Nyanlæg. — Arbejderne falder i to Grupper: Nyanlæg (Bygninger, Veje, Vandledninger o. s. v. og Vedligeholdelse. Om den sidste, der var langt den omfangsrigeste Side af denne Censorernes Virksomhed, bruges særlig Udtrykket *locare aliquid tuendum*, f. Eks. *aedem tuendam*. Hertil knyttede sig Kontrollen med de af de foregaaende Censorer udbudte Arbejder: *exigere sarta tecta* om Vedligeholdelse. De af dem selv udbudte Nyanlæg kontrollerede de selv saavidt muligt efter Udførelsen (*exigere opus*); hertil gaves der dem regelmæssig 1½ Aars Forlængelse af deres Myndighed, efterat de havde nedlagt Embedet. — En tredie Gruppe udgør Ydelser til Staten, saavel Leverancer som Arbejder. De bortliciteredes ligeledes af Censorerne, dog i Reglen ikke forsaavidt de angik Hæren.

Domsmagt. Til denne Side af Censorernes Virksomhed knyttede sig en ikke uvigtig dømmende Myndighed. Censorerne havde at paase at der ikke skete Indgreb af Private paa Statens Ejendom, og de afgjorde derfor regelmæssig Grænsespørgsmaal af denne Art. Ligeledes afgjorde de Stridsspørgsmaal mellem Staten og *redemptores*.

Stedfortrædere for Censorerne. Hvor der var Tale om permanente Ydelser, løb Censorernes Kontrakter til næste Censur. Forsaavidt det var nødvendigt at forny dem i Mellemtiden, overdroges dette Hverv regelmæssig til Konsulerne eller Prætorerne, der overhovedet fungerede som Censorernes Stedfortrædere paa dette Omraade. Tilsynet med Roms offentlige Anlæg paalaa dog i Mellemrummet mellem Censurerne Ædilerne.

Censuren i Kejsertiden. I Kejsertiden afholdtes der i Begyndelsen nu og da Censur, mest af Kejseren selv. Men den regelmæssige almindelige Folketælling med Formuesangivelse o. s. v. ophørte snart, og de andre censoriske Forretninger besørgedes paa anden Maade. *Recognitio equitum* og *lectio senatus* besørgedes af Kejseren selv — den sidste faldt i den gamle Form efterhaanden aldeles bort. Vedligeholdelsen af de offentlige Anlæg overdroges tildels staaende Kommissioner (*curatores operum publicorum, aquarum, viarum*); andet besørgedes af Ærariets Embedsmænd.

35. ÆDILITETEN.

Man maa skarpt adskille den ældre, rent plebejiske Ædilitet fra den senere patricisk-plebejiske.

Den plebejiske Ædilitet. Ædilitetens Op-Oprindelse er dunkel. Navnet hænger sammen med *aedis* som *civilis* med *civis*. Nogle Forskere vil derfor i Ædilerne se oprindelige »Tempelherrer«, mens andre mener, at de altid har haft Funktion af Bygnings- og Gadepoliti. Overleveringen lader ved Tribunatets Oprettelse to *aediles plebis* eller *plebeii* (gr. *ἀγορανόμοι*) tillægges Tribunerne som Medhjælpere. Saa vidt vor Viden rækker, valgtes de paa *comitia tributa* under Forsæde af en Tribun, og dette synes at have holdt sig uforandret ogsaa efter Embedets Omdannelse. De var formodentlig *sacrosancti* ligesom Tribunerne. Om deres Bestilling ved vi meget lidt. De førte Opsyn med det plebejiske Arkiv i Cerestemplet; de understøttede Tribunerne ved Anholdelser (*prensio*), og kunde ogsaa selv anklage for Folket paa en Bøde; et enkelt Sted omtales Opsyn med offentlige Byggearbejder.

Den kuruliske Ædilitet. I 367 oprettedes et nyt Embede, idet der for 366 valgtes to *aediles curules*. De skulde efter sigende oprindelig være Patriciere; men meget snart indførtes den Regel, at de afvekslede med

Plebejere, saaledes at der hvert andet Aar valgtes to Patriciere, hvert andet to Plebejere til den kuruliske Ædilitet. Denne Regel holdt sig ned i 2det Aarh. Den plebejiske Ædilitet vedblev at besættes udelukkende med Plebejere. — De kuruliske Ædiler førte *sella curulis* og *toga praetexta* samt havde *ius imaginum;* de plebejiske manglede alle disse Værdighedstegn.

Ædilitetens Omordning. Oprettelsen af den kuruliske Ædilitet medførte imidlertid vistnok en væsentlig Omdannelse ogsaa af den gamle plebejiske Ædilitet. De fire Ædiler fik nemlig alle væsentlig samme Beføjelse og Forretning, og den plebejiske Ædilitet løstes saaledes fra sin gamle Forbindelse med Tribunatet. Dermed bortfaldt ogsaa i Praksis dens sacrosancte Karakter. I Rangfølgen stod begge Ædiliteter over Tribunatet; den kuruliske gjaldt for den fornemste. Samtlige Ædilers Beføjelse var herefter i Hovedsagen et Politi-tilsyn, der hidtil havde tilhørt Konsulatet, men nu adskiltes derfra af lignende Grunde som førte til Jurisdiktionens Henlæggelse til en særlig Øvrighed.

Kompetence. *Cura urbis.* — *Cura urbis, annonae, ludorum sollemnium* — saaledes udtrykker Cicero kort Ædilernes Virksomhed. Under *cura urbis* falder Tilsynet med Byens Gader og Veje, Vandledninger, Templer og andre offentlige Bygninger (Ædilerne delegeres her af Senatet til at paase Overholdelsen af Censorernes Kontrakter); Handels- og Torvepoliti, derunder Opsyn med Maal og Vægt; Brandpoliti; Sædelighedspoliti (Opsyn med Bordeller og Bade); vistnok ogsaa Sundhedspoliti.

Cura annonae, Omsorgen for Hovedstadens Kornforsyning, var en af Ædilernes vigtigste Forretninger. De modarbejdede Kornpugeri dels ved Anklager (se nedenfor), dels ved selv at sørge for Opkøb af billigt Korn. — Cæsar oprettede til Besørgelse af disse Forretninger to nye Pladser, *aediles Ceriales,* plebejiske, der vedblev at bestaa i Kejsertiden.

Jurisdiktion. Til Ædilernes Torve- og Ordenspoliti knyttede sig en *iurisdictio.* Sager der angik Torvehandel og andre Politiforseelser (f. Eks. hvis Ens Hund bed Folk paa Gaden o. desl.) kom ikke til Prætor, men til Ædilerne; de ledede Processen og udmeldte Dommere. De udstedte derfor ved deres Tiltrædelse et Edikt (*edictum aedilium curulium)* af lignende Art som Prætors; efter Citater at dømme har det lignet en Politivedtægt.

Anklagemyndighed. For Overtrædelse af den offentlige Orden kunde Ædilerne mulktere, muligvis for højere Beløb end det for den sædvanlige magistratiske Tvangsret fastsatte. Men ved Siden deraf finder vi dem i Tidsrummet før Oprettelsen af de staaende Kriminaldomstole meget hyppig optrædende som Anklagere for Folket paa en Bøde, dels i Sager der hænger sammen med deres egentlige Funktion (mod Kornpugere), dels ogsaa i andre (mod Giftblandere, mod Misbrugere af de offentlige Græsgange o. a.). De Bøder, der herved indkom, anvendte Ædilerne til Lege eller til offentlige Bygninger. Hvad der har foranlediget denne Virksomhed af Ædilerne, er ikke oplyst; muligvis gaar den tilbage til deres oprindelige Stilling som Tribunernes Medhjælpere. Efter Oprettelsen af *quaestiones perpetuae* forsvinder denne Virksomhed af Ædilerne.

Cura ludorum. Omsorgen for de offentlige Lege (oprindelig kun *ludi Romani)* paahvilede før 367 Konsulerne, men overdroges da til de kuruliske Ædiler. De plebejiske Lege besørgedes af *aediles plebis;* ogsaa de andre, senere indførte Lege (*Megalesia, Cerialia, Floralia)* synes at være blevet fordelt mellem de to Par, undtagen *ludi Apollinares,* der altid besørgedes af Prætor. — Til Afholdelse af Legene anvistes der Ædilerne en bestemt Sum af Statskassen; i senere Tid overskredes den regelmæssig. Ved de sceniske Lege maatte Ædilerne opføre et Teater og sørge for dets Udsmykning, antage Stykker og Skuespillere og honorere disse.

I Kejsertiden mistede Ædilerne Tilsynet med Legene, der gik over til Prætorerne, og med Kornforsyningen, der overdroges særlige Embedsmænd, der ikke vekslede aarlig (*praefectus annonae*). En Del af Politiopsynet bevarede de; efter 3die Aarh. forsvinder Embedet.

36. KVÆSTUREN.

Oprindelse og Udvikling. Om Oprindelsen til Kvæsturen vides med Sikkerhed kun, at der 447 første Gang valgtes to Kvæstorer ved Folkevalg (rimeligvis paa *comitia tributa*, se § 21 Anm.). Det antages almindelig, at der allerede før denne Tid gaves Kvæstorer, udnævnt af de øverste Embedsmænd og fungerende som deres Medhjælpere. De fra 447 valgte Embedsmænd, der senere til Adskillelse fra andre Kvæstorer kaldtes *quaestores urbani* (gr. *ταμίαι*), havde under sig Forvaltningen af Skatkammeret (*aerarium*). Snart efter (421) tilføjedes to nye Kvæstorer, der skulde følge Feltherren (Konsulen) i Felten og være ham behjælpelige der, samt særlig forvalte Krigskassen; samtidig aabnedes Embedet for Plebejere. Skatkammerkvæstorerne var jo bundne til Byen, og Konsulerne trængte derfor til en Erstatning. Efter Italiens Undertvingelse (267) tilføjedes 4 Kvæstorer, der fik forskellige administrative Hverv i Italien. Allerede inden Sulla var Tallet maaske forøget udover de otte; Sulla fastsatte Antallet til 20; de 12 anvendtes i Provinserne som Statholdernes Medhjælpere og Kasseførere.

Valg. Kvæstorerne valgtes paa *comitia tributa*. I Republikkens senere Tid tiltraadte de deres Embede den 5te December. De trak Lod om deres Funktioner (*provinciae*), der fastsattes af Senatet, som ved Prætorerne.

Quaestores urbani har Bestyrelsen af *aerarium*, det romerske Skatkammer og Arkiv. Dets Bygning laa paa Forum ved Saturnstemplet. Kvæstorerne modtog alle Indtægter som gik i Statskassen; de inddrev Statskassens Fordringer paa Private og afholdt Tvangsauktioner; hos dem stilledes Pant (i Grundejendom) for Gæld til Statskassen; ligeledes bortsolgte de offentlig Ejendom, naar saadant forordnedes af Senat eller Folk. De afholdt alle Udgifter af Statskassen, men kun efter udtrykkelig Hjemmel (i Reglen Senatsbeslutning). De modtog Regnskabsaflæggelse fra Embedsmænd, der havde offentlige Midler at forvalte. Over alt dette førte de Regnskab, og havde hertil et stort Kontorpersonale (*scribae*), der naturligvis i Virkeligheden besørgede det hele. Den hele Ordning med aarlig vekslende, ganske unge Mænd i Spidsen for Finanshovedkassen var ganske taabelig.

Ærariet benyttedes foruden som Skatkammer tillige som Arkiv (*tabularium*). Oprindelig maatte naturligvis alle Dokumenter vedrørende Statsregnskabet (Kontrakter o. desl.) bero i Ærariet; men dertil kom senere alle Senatsbeslutninger, Love og mange andre officielle Dokumenter. Optegningsmaterialet var meget tidlig Papir. Ogsaa denne Side af Forvaltningen stod under Kvæstorerne.

Provinskvæstorer. Af de andre Kvæstorer, der ikke har nogen særlig Benævnelse, knyttedes een til hver Konsul og senere een til hver Provinsstatholder (til Statholderen over Sicilien to). Disses Funktion var først og fremmest at forvalte Kassen (Krigskassen og Statholderens Kasse) og bogføre alle Indtægter og Udgifter. Endvidere sorterede under dem hele Forplejningsvæsenet i Felten. Men tillige var de paa alle Omraader deres Foresattes Hjælpere og Næstkommanderende. I Felten var Kvæstoren den højeste Officer næst efter Feltherren; i Provinsen var han hans Medhjælper i hele Forvaltningen. Maatte Statholderen forlade sin Provins inden hans Afløser var kommet, overdrog han regelmæssig Kvæstoren Bestyrelsen (*quaestor pro praetore*); døde han uden at

have indsat en Stedfortræder, traadte Kvæstoren uden videre i hans Sted. Ligesaa med Feltherren.

Italiske Kvæstorer. Om de italiske Kvæstorers Funktion vides saa godt som intet; een var ansat i Ostia til at tage sig af Korntilførslen.

I Kejsertiden bevaredes Provinskvæstorerne for Senatsprovinserne, men ikke for de kejserlige. Derimod fratoges Ærariet Kvæstorerne og overdroges til to Prætorer, senere til to *praefecti aerarii*, der udtoges blandt fhv. Prætorer og fungerede paa flere Aar. Kvæsturen bevaredes som Titel til Oldtidens Slutning.

Ærestegn. Kvæsturen mangler alle den højere Magistraturs Værdighedstegn og Beføjelser; dens eneste Udmærkelse er den simple *sella*. I Provinsen førte han dog to Liktorer.

Anm. *Quaestores parricidii* og Kvæsturens Oprindelse. I Republikkens ældste Tid (indtil Decemviraltiden) omtales oftere Kvæstorer med en helt anden Funktion end de os bekendte, nemlig som Ledere af Kriminalretsplejen. De kaldes i den antikvariske Overlevering med det særlige Navn *quaestores parricidii;* i Annalerne blot *quaestores*. De paadømte Kapitalsager under Provokation og sammenkaldte og ledede den dømmende Folkeforsamling. Om de valgtes hvert Aar eller kun naar Anledning gaves, fremgaar ikke af Overleveringen. — Af en saadan Virksomhed findes hos de senere Kvæstorer ikke det ringeste Spor, og man vilde aldrig falde paa at sætte de to Magg. i Forbindelse med hinanden, dersom de ikke havde samme Navn. Dette Navn passer tilmed efter sin Betydning kun paa *quaestores parricidii* (*quaerere* er det tekniske Udtryk om den magistratiske Kriminalundersøgelse), og det er ganske uforklarligt, hvorledes man er kommet til at kalde en Kasserer og Bogholder for *quaestor*. Paa den anden Side er en saa radikal Forandring i et Embedes Kompetence enestaaende i den romerske Statsret. Sagen bliver endnu vanskeligere derved, at vi faktisk er uvidende om, hvorledes man i Republikkens ældre Tid (indtil Midten af 2det Aarh.) har behandlet almindelige grove Forbrydelser som Mord, Brandstiftelse o. dels. — Nogen Løsning af denne Gaade er ikke fundet; hverken Antagelsen eller Forkastelsen af en Sammenhæng mellem de to Slags Kvæstorer lader sig tilstrækkelig begrunde.

37. ALMUETRIBUNATET.

Oprindelse. Efter den bedste Overlevering valgtes første Gang fire Almuetribuner (*tribuni plebis* eller *plebi;* gr. *δήμαρχοι*) i Aaret 471 paa en Forsamling af *plebs* (*concilium plebis*). Efter Decemvirernes Fald forøgedes Tallet til 10.

Den yngre Annalistiks værdiløse Fremstilling lader derimod Tribunatet opstaa 494 ved den første *secessio plebis;* der skal her være valgt to eller fem Tribuner paa en Curieforsamling. 457 skal Tallet saa være forøget til ti.

Man kan vanskelig undgaa at sætte Overleveringen om at der oprindelig var fire Tribuner i Forbindelse med, at de valgtes af de fire Bytribus, og saa forklare Forøgelsen af Tallet til 10 ved at Valgretten nu ogsaa udvidedes til Landtribus. Men det er lidet sandsynligt, at Bytribus allerede er oprettet ved 471, og i saa Fald er Grundlaget for disse Kombinationer bortfaldet, hvis man da ikke som Beloch (»Römische Geschichte bis zum Beginn der Punischen Kriege« III, 4, 7—11) vil forkaste Diodors Tidsangivelse.

Valg. Tribunatet er *magistratus plebis*, ikke *populi*. Til Tribuner kan derfor kun vælges Plebejere, og Valget foretages af den plebejiske Forsamling *(comitia tributa)* under Ledelse af en Tribun (nøje at adskille fra de *com. trib.*, hvorpaa *magg. minores* valgtes). Valget var ganske uafhængigt af de patriciske Magg.s Valg, der jo var afhængigt af Konsulvalget; de foregik regelmæssig forud for dette, i god Tid (om Sommeren). Efter Decemvirernes Fald fastsattes streng Straf for det Tribunkollegium, der ikke sørgede for Valg af Efterfølgere. Tribunerne kunde nemlig kun vælges af en fungerende Tribun; man havde ikke her, som ved Konsulvalget, Interregnets Udvej, hvis Aaret gik til Ende uden at nye Valg var kommet i Stand. Tiltrædelsen var altid, saavidt vi ved, den 10de December.

Værdighedstegn. Tribunerne manglede Auspicium; deres Valg foregik *inauspicato*. De manglede Imperium og havde ingen Liktorer; overhovedet manglede de de pratriciske Magistraters ydre Værdighedstegn *(toga praetexta, sella curulis)*; de havde end ikke en simpel *sella* eller et *tribunal*, men sad paa flad Jord paa *subsellia*. I nøje Forbindelse hermed staar, at deres Funktion var indskrænket til Byen med tilliggende indtil 1ste Milepæl; ud over denne Grænse havde de intet at sige.

Tribunernes Kompetence er en dobbelt: dels er de Forstandere for *plebs*, dels er de dens Beskyttere overfor hele Staten, navnlig overfor de patriciske Myndigheder. Denne sidste Side af deres Myndighed maa behandles først, da den er bestemmende for Tribunatets Ejendommelighed.

Intercession.. Som Beskyttere for Almuens Særrettigheder er der tillagt Tribunerne en udstrakt Beføjelse af negativ Art. De kan intercedere mod enhver Afgørelse og Embedshandling af en Magistrat, mod enhver Beslutning af Senatet og mod enhver Lov eller Beslutning af Folket, og derved sætte dem ud af Kraft. Disse Beføjelser maa betragtes hver for sig.

a. mod Magistratens Dekret. Intercessionen retter sig mod et Dekret, en Afgørelse af en Magistrat; denne Afgørelse sættes derved ud af Kraft. Regelmæssig sker dette kun paa Forlangende af den Part, der føler sig forurettet ved Magistratens Afgørelse: *appellatio, appellare tribunum*. Henvendelsen rettes gerne til hele Kollegiet, og dette undersøger Sagen (*cognoscit, cognitio*); ofte afgøres Spørgsmaalet ved Majoritet indenfor Kollegiet, men een Tribuns Indsigelse er retlig set tilstrækkelig. Tribunernes Virksomhed ved saadanne Lejligheder har det særlige Navn *auxilium, auxilii latio*. Meget ofte var den blotte Tilkendegivelse af Tribunernes Hensigt tilstrækkelig til at hindre ved-

kommende Embedshandling. — Saadanne Intercessioner rettedes hyppig imod Konsulernes Udøvelse af deres Tvangsret, altsaa mod Fængsling og anden Fremgang mod Borgere (i ældre Tid hyppig ved Udskrivningen); mod Prætors Dekret i Civilprocessen; endog mod Eksekution af en Dom. — Begrænset er Retten for det første derved, at Intercessionen skal foretages af Tribunen personlig og ikke kan overdrages. Dernæst er den udelukket i visse Tilfælde: i Privatprocessen overfor den Edsvorne (men ikke overfor Prætor); i hele Kriminalprocessen, naar den foregaar i Form af en *quaestio* (derimod ikke overfor de forskellige Magistratshandlinger i en Proces for Folket). — For at Tribunerne altid kan være parate til at bringe *auxilium*, er det dem forbudt at tilbringe en Nat udenfor Rom.

Tvangsret. Intercessionen er den historisk kendte Tribunmagts Kerne. For at støtte den tillagdes der for det første Tribunen en udstrakt Tvangsmyndighed (*coercitio*); navnlig kan han fængsle enhversomhelst, der tilsidesætter Intercessionen, selv Konsulen. Dog er herved at mærke, at Tribunen skal foretage ethvert saadant Skridt personlig. Naturligvis lader han sine Tjenere udføre selve den korporlige Handling; men han skal være tilstede derved; han kan ikke som Konsulen sende sin Liktor; han mangler overhovedet *vocatio*. Endelig betragtes enhver Anvendelse af *coercitio* som en positiv Handling, og den er derfor underkastet *intercessio* af en anden Tribun. For at Tribunen kunde give sin Indskriden Eftertryk, krævedes altsaa praktisk set Enighed i Kollegiet; denne kunde ikke let findes, hvis Tribunen vilkaarlig misbrugte sin Magt, og i saa Fald kunde Magistraten tilsidesætte Intercessionen, og dette er undertiden sket.

Ukrænkelighed. Saa langt vi kan se tilbage var Tribunen *sacrosanctus*. Plebs maa paa et tidligt Tidspunkt have vedtaget et *plebiscitum sacratum* om, at

enhver, der krænkede Tribunen i Udførelsen af hans Embedshandlinger, var hjemfaldet til (*sacer*) en eller anden Gud (jfr. § 26). Det er saa senere lykkedes dem at faa denne Bestemmelse almindelig anerkendt. Det betydningsfulde herved er ikke saa meget selve Plebiscitet, som den Ed Tribunerne dernæst har ladet Folket aflægge, at de forpligtigede sig til at hævne enhver Krænkelse af Tribunmagten. Ukrænkeligheden toges i videste Forstand: ingen maatte lægge en Tribun den ringeste Hindring i Vejen under Udførelsen af nogen Side af hans Funktion; ikke befale eller forbyde ham noget eller stævne ham (Konsulen kan altsaa ikke *vocare* eller *prendere* en Tribun, medens omvendt Tribunen kan *prendere* en Konsul), ja end ikke afbryde ham med et Ord, naar han talte til Folket. Medens altsaa alle andre Myndigheder bøjer sig for Tribunens negative Bud, bøjer Tribunen sig kun for sin Kollegas. — Dersom nogen forgreb sig personlig paa en Tribun, kan han anvende de yderste Tvangsmidler: han kan konfiskere vedkommendes Ejendom til Fordel for Ceres's Tempel, og han kan (ved sine *viatores*, men personlig nærværende) paagribe vedkommende, føre ham til den Tarpeiiske Klippe og styrte ham ned derfra. Og mod disse Magtmidler, der kan anvendes overfor e n h v e r, ogsaa en fungerende Magistrat, gælder ingen *provocatio;* det eneste Retsmiddel er Appel til en anden Tribun. — Tribunernes Tvangsret og Ukrænkelighed maa udvikles i Forbindelse med deres Intercessionsret overfor det magistratiske Dekret, fordi den sikkert væsentlig er indstiftet af Hensyn til denne Side af deres Virksomhed. Men naturligvis gælder den den hele: Tribunen er ukrænkelig i alle Forhold.

b. m o d L o v f o r s l a g. Intercessionen mod Beslutninger af Folket er egentlig en Del af den mod Magg. rettede. Mod den færdige Folkebeslutning kan ikke intercederes, ej heller kan Afstemningen afbrydes,

naar den een Gang er begyndt. Intercessionen rettes mod en magistratisk Akt, nemlig Oplæsningen af Forslaget, der sker ved en *scriba* og *praeco* paa Magistratens Bud. Den gælder ligegodt overfor enhver Beslutning af Centurieforsamlingen — altsaa overfor Konsul og Prætor — og af Tribusforsamlingen — altsaa overfor en Tribun. Dog kendes intet sikkert Eksempel paa, at den er anvendt overfor almindelige Magistratsvalg.

c. m o d S e n a t s b e s l u t n i n g e r. En anden Stilling indtager Intercessionen mod Senatsbeslutningen. Den nedlægges mod den færdige Senatsbeslutning; Tribunen kan netop ikke hindre Afstemningen eller Vedtagelsen, overhovedet ikke gribe ind i Senatets Forhandling. Men naar Beslutningen er fattet, kan han afkræfte den ved at nægte sit Samtykke. Der kommer da intet *senatus consultum,* men en *senatus auctoritas* i Stand; den protokolleres og gaar til Arkivet, og Tribunen kan senere tage sin Intercession tilbage, dersom han finder Anledning dertil, men før dette sker, har Beslutningen ingen Retskraft. Mod denne Intercession gives intet Retsmiddel. Den blev ved særlig Lov forbudt i to Tilfælde: overfor Senatsbeslutningen om Konsulernes *provinciae* (*l. Sempronia,* givet af C. Gracchus); og overfor Beslutninger om Dispensation fra Lovene (Lov af Aar 67). — Saa længe Tribunerne endnu ikke havde Sæde i Senatet, sad de paa Bænke udenfor Mødesalens Dør, og Beslutningen bragtes ud til dem. Senere, da de i Egenskab af Magg. havde Sæde i Senatet, intercederede de paa Stedet.

L e d e l s e a f P l e b s. Den anden, meget tidlig fremtrædende Side af Tribunatets Virksomhed er Ledelsen af Plebs og særlig Tilvejebringelsen af *plebei scita.* Lige fra først af maa Tribunerne have haft Ledelsen af Valget af deres Efterfølgere, og dette Valg foregik i Plebejernes Forsamling; men ogsaa ellers fremtræder i Overleveringen tidlig *plebei scita.* Herom er talt i § 21; sammesteds

er ogsaa talt om den ældste Form af Tribusforsamlingens dømmende Virksomhed.

Tribunatet efter 286. Efter Vedtagelsen af Lex Hortensia 286 forandredes Tribunernes Stilling i een Henseende væsentlig. Den Forsamling de ledede, *concilium plebis*, blev retlig stillet lige med det hele *populus*, og derved blev Tribunerne paa Lovgivningsomraadet faktisk Ledere af den hele Stat. I ydre Henseende medførte dette ingen Forandring; Tribunerne var og blev *magg. plebis*, deres Valg og ydre Fremtræden forandredes ikke. Heller ikke Reglerne om Intercessionen, om Tvangsretten og Ukrænkeligheden forandredes; Tribunerne vedblev at være Appelinstans fra de andre Magg., o.s.v. Kun deri ytrer Forandringen sig, at Tribunatet efterhaanden træder ind i den almindelige Magistratsrække, mellem Kvæstur og Ædilitet. Men Lovginingsinitiativet blev nu en langt vigtigere Side af deres Virksomhed end før; i Begyndelsen var den i det hele i Overensstemmelse med Senatet, senere (fra Graccernes Tid) ofte i skarp Modsætning dertil. — En meget vigtig Side af deres Funktion, der ogsaa først fremtræder stærkt i denne Periode, om der end haves Eksempler paa den fra tidligere Tid, er deres Virksomhed som offentlige Anklagere. Som saadanne optræder de ikke mod almindelige Forbrydelser af Privatmænd, men mod Magistrater, der har misbrugt deres Myndighed eller paa anden Maade forset sig. Anklagen lyder enten paa en Bøde, og Sagen føres da for Tribusforsamlingen, eller paa *caput*, og Sagen føres da for Centurieforsamlingen. Denne Side af deres Virksomhed maa omhyggelig adskilles fra deres Tvangs- og Nødværgeret; det er endog tvivlsomt, om Tribunens Anklage formelt udgaar fra en *provocatio* fra et Straffebud af Tribunen. — Med Indførelsen af *quaestiones perpetuae* ophørte efterhaanden Tribunernes Anklagevirksomhed; ophævet blev den ikke.

Ret til at foranledige Senatsbeslutninger. Tribunernes Stilling til Lovgivningen medførte en vigtig Ændring i deres Forhold til Senatet. De fik — uvist hvornaar — Ret til at sammenkalde Senatet og gøre Forslag dertil.

Tribunatet efter Sulla. Sulla fratog Tribunerne Lovgivningsinitiativet og udelukkede *tribunicii* fra Beklædelsen af andre Embeder. Det sidste ophævedes allerede 75; Lovgivningsinitiativ fik de igen ved Pompeius's Lov Aar 70. I den følgende Tid var Tribunatet kun et Værktøj i de to Partiers Hænder, der kæmpede om Magten. I Kejsertiden mistede det næsten al Betydning; men den vigtigste Del af Tribunernes Beføjelser optoges i det nye Monarki, idet der tillagdes Kejseren tribunicisk Magt.

38. LAVERE MAGISTRATER.

1. Vigintiviratet. Under dette Navn sammenfattedes i Kejsertiden flere Grupper underordnede Poster. De var Magistrater, idet de fremgik af Folkevalg paa *comitia tributa* under Ledelse af *praetor urbanus* (oprindelig udnævntes de af de øverste Embedsmænd). De gav ikke Adgang til Senatet, men var i Kejsertiden nødvendigt Gennemgangsled til Opnaaelsen af Kvæsturen. De vigtigste er:

tresviri capitales. De havde Opsyn med Fængslet og foretog Henrettelser (deraf Navnet); men tillige havde de det lavere Polititilsyn. Utvivlsomt har de tillige dømt Forbrydere af lav Stand, der var overbevist, og eksekveret Straffen paa dem. Deres Embedslokale var paa Forum *ad columnam Maeniam*.

tresviri monetales eller *aere argento auro flando feriundo*, der besørgede Udmøntningen under Senatets Opsyn.

decemviri stlitibus iudicandis, en gammel plebejisk Øvrighed, der dømte, navnlig i Processer om Frihed eller Slaveri. Nærmere under Retsvæsenet.

2. Krigstribunatet. Ved Lov af Aar 362 bestemtes, at Folket skulde vælge aarlig 6 Krigstribuner, medens disse tidligere alle havde været udnævnt af Feltherren. Tallet forøgedes efterhaanden til 24, saa at Officerspladserne ved de 4 Legioner, der udgjorde den normale romerske Fredsstyrke, alle besattes ved Folkevalg. De hedder derfor *trib. mil. quatuor primis legg.* (*aliqua earum*). De valgtes paa *comitia tributa*, vistnok under Ledelse af en Konsul. Oversteg Tallet af Legioner fire, udnævntes de øvrige Tribuner af Feltherren; de kaldtes *Rufuli;* deres Stilling var iøvrigt ganske som de folkevalgtes. — Under August blev Krigstribunatet et nødvendigt Trin i Rangstigen, mellem Vigintivirat og Kvæstur.

39. *INTERREX.*

Det Tilfælde kunde indtræde, at Staten pludselig stod uden højeste Øvrighed, f. Eks. ved Kongens eller begge Konsulers Død; ved et *vitium*, der først opdagedes efter Embedstiltrædelsen; eller hvis det ikke inden Embedsaarets Udløb var lykkedes at faa valgt Konsuler. I saa Tilfælde maa alle patriciske Magg., dersom saadanne findes, nedlægge Embedet, og Auspicierne vender tilbage til Patricierne (*auspicia ad patres redeunt*). Den patriciske Del af Senatet træder sammen (*patres coeunt*) og vælger af sin Midte en *interrex* (*interregem produnt*), der fungerer i 5 Dage og dernæst udnævner (*prodit*) en ny *interrex* o. s. v. *Interrex* har den øverste Magistrats hele Myndighed og Insignier; hans normale Bestilling er dog kun at skaffe en Konge eller Konsuler valgt; det sidste gør han paa sædvanlig

Maade. Det var Regel, at den første *interrex* ikke foretog Valget. Med Valget af den ordinære Magistrat ophører *interrex* at fungere. — Interregnet findes hyppig i Republikkens ældste Tid, dernæst sjældnere (man hjalp sig med *dictatores comitiorum habendi causa*), og saa atter nogle Gange i Republikkens allersidste Tid (82, 77, 55, 53, 52). Det er dette sidste Forhold der gør, at Institutionen er forholdsvis godt bekendt.

40. *PRAEFECTUS URBI.*

Naar de højeste Magg. (Kongen eller begge Konsuler) forlod Byen, var det deres Ret og Pligt at udnævne en Stedfortræder; han hed *praefectus urbi*. Han udøvede alle den højeste Magistrats Funktioner i Byen: plejede Ret, forhandlede med Senat og Folk o. s. v. Med Magistratens Tilbagevenden ophørte hans Funktion. — Ved Oprettelsen af Præturen faldt denne Indretning bort: Byprætoren var Konsulernes ordentlige Stedfortræder, og hun var bundet til at blive i Byen. Kun ved Latinerfesten forlod samtlige Magistrater Rom, og ved denne Lejlighed (*feriarum Latinarum causa*) udnævntes derfor stadig en *praef. urbi*. — Med den kejserlige *praef. urbi* maa denne Indretning ikke forveksles.

41. DIKTATUREN.

Under særlig vanskelige ydre eller indre Forhold var det i den ældre Republik muligt forbigaaende at samle den hele magistratiske Magtfylde i en enkelt Mands Haand. Denne Mand kaldtes oprindelig *magister populi*, senere *dictator* (*στρατηγὸς αὐτοκράτωρ*); Embedet *dictatura*.

Diktaturens første Anvendelse henlægges i vore Kilder til Republikkens første Tid (omkr. 500). Den anvendtes derefter nu og da, i fjerde Aarhundrede hyppigt, dels i Anledning af Krige, dels af indre Uroligheder. Efter Reformen i 367 fremtræder den virkelige Diktatur (*d. rei gerundae causa*) sjældnere; sidste Gang 286 (*leges Hortensiae*). Kun som en Form holdt den sig ned til 2den puniske Krigs Slutning, idet man jævnlig udnævnte Diktatorer *comitiorum causa* (til at holde Valg i Konsulernes Fraværelse) eller *clavi figendi causa* (til at slaa et Søm ind i den Minerva helligede Del af det capitolinske Tempel; denne dunkle Ceremoni staar maaske i Forbindelse med den primitive Aartælling. I den 2den puniske Krig fornyedes den gamle krigeriske Diktatur; siden forsvinder Diktaturen ganske (ogsaa den ovenfor omtalte formelle), indtil Sulla og Cæsar atter indførte den, men med ganske forandret Form og Indhold.

Nyere Forskere, særlig Beloch (Röm. Gesch. etc. III, 1,5—8), mener, at Diktaturen engang har været et ordinært Embede. Efter det livsvarige Kongedømme, mener de, fulgte først et Aarkongedømme, Diktaturen, og først gennem dette Overgangsled naaede man frem til Kollegialitet i Statens øverste Embede. Denne Antaglese begrundes dels gennem Analogier fra Forfatningsudviklingen i andre latinske Byer, dels gennem visse Forhold i Republikkens ældste Historie. Først findes i Konsullistens ældste Del et stort Antal plebejiske Navne; disse har naturligvis ikke staaet i nogen authentisk Fortegnelse, men er interpoleret senere. Nu kan man ikke deraf slutte, at hele den ældste Del af Fasti er uægte, da den paa den anden Side indeholder Navne paa tidlig uddøde Patricierslægter, som en Forfalsker aldrig vilde falde paa at indføje Denne Mængde plebejiske Navne er uforstaaelig, naar Fasti i Forvejen havde rummet to Navne for hvert Aar, forstaaelig hvis Forfalskerne kun fandt eet. De har saa simpelt hen tidsfæstet forskellige forfalskede Familietraditioners Konsulater. Helt er det oprindelige Forhold heller ikke forsvundet af Overleveringen; Livius (II, 18,5) nævner, at han hos gamle Forfattere finder Sp. Larcius, af en ellers ikke forekommende Slægt, opført som Diktator i 501 i Stedet for Konsul. Ogsaa andet taler for denne Antagelse, saaledes navnlig at man i hele det 5te Aarhundrede kun finder eet tilforladeligt overleveret Diktatur, mens i næste Aarhundrede findes henved en Snes. Dette er forstaaeligt, hvis de ældste Diktatorer er blevet opfattet som Konsuler. Her skal ikke omtales Formodninger om Tidspunktet for Overgangen fra Diktatur til Konsulat. Den hele Antagelse er og bliver kun en Hypothese, om end en meget tiltalende.

Valget af en Diktator krævede fra tidlig Tid en Senatsbeslutning om, at det var nødvendigt at vælge en Diktator. Valget foretages dernæst af Konsulen, som siges *dictatorem dicere*. Han foretager det *oriens nocte silentio*. Det fremgaar af Overleveringen, at Konsulen retslig var stillet ganske frit i Valget; men ofte har aabenbart Senatet ogsaa designeret vedkommende. — Foruden Konsulens Udnævnelse behøvede Diktatoren endnu en Bekræftelse af Folket, som det synes ved en *lex curiata;* maaske havde denne den specielle Form *»ut equum ascendere liceret«*.

Diktatoren valgtes paa højst seks Maaneder, men plejede at nedlægge Embedet, naar hans Hverv var endt. Embedet var oprindelig patricisk; første tilforladeligt overleverede plebejiske Diktator fungerede 315.

Hans Udmærkelsestegn var de samme som de højeste Magistraters; men han førte 24 Liktorer.

Diktatorens Kompetence var større end Konsulernes. Ikke blot var han ikke begrænset af Kollegialiteten, men han var oprindelig hverken underkastet Provokationen eller Tribunernes Intercession. Senere, uvist hvornaar (maaske 300), udstraktes Provokationen ogsaa til at gælde Diktaturen; men snart efter ophørte den virkelige Diktatur.

Det berettes udtrykkelig, at ved Diktaturens Indtræden samtlige patriciske Magistrater ophørte at fungere. Dette modsiges dog af Overleveringen og kan allerede paa Grund af *dictatura comitiorum causa* ikke

være rigtigt. Men naturligvis underordnes alle andre Magistrater under Diktatoren.

Da man i 217 vilde vælge en Diktator, var der ingen Konsuler til at gøre det; den ene var faldet, den anden var fraværende og kunde ikke faa Bud i en Hast. Man valgte da den Udvej at lade Folket vælge Q. Fabius Maximus til *pro dictatore*, og samtidig hans *magister equitum* M. Minucius. Ved et Plebiscit tillagdes der endda senere denne samme Ret som Fabius. — I den følgende Tid forekommer endnu et Par lidet betydende Diktaturer, disse i regelmæssig Form.

Sullas og Cæsars Diktaturer har kun Navnet fælles med den gamle Diktatur. Begge beroede paa særlig Lov: Sullas (82) var et Eneherredømme med Titlen *dictatura legibus scribundis et rei publicae constituendae* og med Bekræftelse forud paa alle Foranstaltninger. Det gaves paa ubestemt Tid. Cæsars var vistnok væsentlig det samme, men gaves først (49 o. ff. Aar) paa et Aar, siden for Livstid. Ved Lov af Antonius 44 afskaffedes Diktaturen. — Af lignende Art som Sullas og Cæsars Diktatur var Triumviratet *r. p. constituendae* af 43. Ogsaa dette beroede paa særlig Lov og var et fuldstændigt Enevælde. Nærmere under Kejserdømmet.

Diktator udnævnte sig selv en *magister equitum*, der fungerede som hans Næstkommanderende og Stedfortræder. Han havde fuldt Imperium og førte 6 Liktorer.

42. *DECEMVIRI CONSULARI IMPERIO LEGIBUS SCRIBUNDIS.*

I Aaret 452 bestemtes ifølge Overleveringen ved en lex Terentilia (et Plebiscit), at der for det følgende Aar (451) ikke skulde vælges Konsuler og Almuetribuner, men et Kollegium paa 10 Mænd med den ovenfor angivne Titel og med den Opgave at nedskrive Sædvaneretten. Et lignende Kollegium valgtes ogsaa for

450; efter Beretningen fortsatte det paa ulovlig Maade sin Embedsførelse ind i det følgende Aar (449), men blev da styrtet ved et Oprør, og der valgtes atter Konsuler og Tribuner.

Decemvirerne valgtes paa Centurieforsamlingen. De besad den oprindelige kongelige og konsulariske Myndighed; de var ikke underkastet Provokotionen. Da Tribunatet var ophævet, var de heller ikke underkastet dets Intercession (om denne tidligere har været anerkendt i de senere Omfang, er uvist), men vel hinandens. Som Resultat af Decemvirernes Arbejde fremkom de XII Tavler, alle vedtaget paa *comitia centuriata*, de to sidste dog ifølge Beretningen først efter Decemvirernes Fald.

Efter den bedste Overlevering afsluttedes Decemviratet med et Forlig, hvorved den gamle Forfatning genindførtes med den Forandring, at Tribunernes Tal nu forhøjedes til 10 og deres *intercessio* anerkendtes som uindskrænket. Denne Overlevering henlægger ogsaa Delingen af Konsulatet mellem Patriciere og Plebejere til dette Tidspunkt; det kan dog ikke være rigtigt.

Decemviratet hører til de omstridte Punkter i den romerske Forfatningshistorie. Omstridt er for det første Overleveringen om Plebejernes Valgbarhed. Første Kollegium er i det hele godt overleveret og bestaar paa et sandsynligvis interpoleret Navn nær af patriciske Konsularer. Det andet Kollegium overleveres som halvt patricisk halvt plebejisk. Der er i og for sig intet i Vejen for, at man har ændret Valbarhedsretten ved Valget af dette Kollegium, men da heller ikke de patriciske Navne er tilforladeligt overleveret, er hele Sagen saa tvivlsom, at nogle har bestridt hele andet Kollegiums Eksistens.

Nogle Forskere har ment, at Plebejernes Valgbarhed, Tribunatets Ophævelse og Decemvirernes konsulariske Imperium tyder paa, at man har haft til Hensigt at ændre selve Forfatningen, at smelte Konsulat og Tribunat sammen til een Øvrighed, fælles for Patriciere og Plebejere. Denne Opfattelse bestrides dog fra forskellig Side (Ed. Meyer, Täubler, Beloch). Antagelse af denne Hypothese afhænger væsentlig af Spørgs-

maalet om Plebejernes Valgbarhed. Efter Overleveringen var den hele Institution da ogsaa tænkt som forbigaaende.

Endelig er ogsaa Overleveringen om Decemvirernes voldsomme Fald blevet bestridt under Henvisning til, at deres Lovgivning kom til at gælde. Det er dog ikke sikkert, og maaske tyder netop Overleveringen om at Lovene blev vedtaget paa *comitia centuriata* paa at Decemvirerne blev styrtet, da man kunde vente, at det havde været Hensigten, at de selv skulde oktrojere Lovene.

43. KRIGSTRIBUNER MED KONSULMAGT.

Efter Overleveringen fandtes i Tiden 444—367 to Former for det øverste Embede, Konsulatet og Konsulartribunatet. Sidstnævnte Embede adskilte sig fra Konsulatet ved, at de enkelte Kollegiers Medlemstal var større, (der overleveres Kollegier paa 3, 4, 6, 8 og 9) at Plebejerne var valgbare hertil, og at Konsulartribunerne manglede Ret at triumfere. Deres Antal tillod, at til Stadighed een blev tilbage i Byen, saa de ikke behøvede at udnævne nogen *praef. urbi.* Det nye Embedes Titel var oprindelig *tribunus militaris pro cos.*, senere almindelig *tribunus militum consulari potestate.* De valgtes paa *comitia centuriata.* I det nævnte Tidsrum valgtes Konsulartribuner i Begyndelsen af og til, senere stadig hyppigere til Konsulatet til sidst næsten gik af Brug.

Om Aarsagen til Oprettelsen af dette Embede er opstillet forskellige Formodninger; nogle mener, a Plebejernes Krav paa aktiv Del i Statsstyrelsen ikke længere lod sig afvise, og at man ikke vilde indrømme dem Konsulatet, mens andre mener, at det blot er de hyppige Krige, der har nødvendiggjort en Forøgelse af Pladserne i det øverste Embede.

Beloch har mod hele Overleveringen om Konsulartribunatet rettet en skarp Kritik. Her skal blot nævnes et Par Punkter. Først bestrider han Plebejernes Valgbarhed. Efter Livius (V, 12) valgtes Plebejerne første Gang Aar 400. Det stemmer ganske vist ikke med hans egen Overlevering, men de før 400 overleverede Plebejernavne er ganske utilforladelige. For Aarene 400, 399 og 395 findes saa pludselig 14 plebejiske mod kun fire patriciske Konsulartribuner. En saa stor plebejisk Valgsejr anser Beloch for ganske usandsynlig midt under Veienterkrigen, der var Patricierstyrets største Bedrift. Derimod skulde man vente, at Plebejere vilde blive valgt i større Antal, efterat den galliske Katastrofe havde undergravet Patriciervældets Magt. Dog giver den bedste Overlevering (Diodor) kun 7 plebejiske Konsulartribuner mod 76 patriciske for Aarene 389—367, Livius endogsaa kun 5 mod 93. Beloch tager heraf Anledning til at mene, at alle plebejiske Konsulartribuner er interpoleret, og at Embedet ligesom Konsulatet kun stod Patricierne aabent. Denne Antagelse er vel meget radikal, men Overleveringen om de plebejiske Konsulartribuner er unægtelig ikke meget tillidsvækkende. Endelig viser Beloch, at Afvekslingen mellem Konsulat og Konsulartribunat, ligesom mellem de enkelte Tribunkollegiers Størrelse ikke er saa planløs, som det synes efter Overleveringen. Ved omhyggelig Gennemgang af Fortegnelserne naar han til følgende Resultat: Konsuler fra 444 til 427, fire Konsulartribuner aarligt 426—06 og seks aarligt 405—367. Dette Resultat er efter al Sandsynlighed rigtigt i sin Helhed, om end der kan rokkes ved Enkeltheder.

Ved lex Licinia 367 ophævedes Tribunatet med Konsulmagt, og det forekommer ikke senere. Det har været af Betydning for Indførelsen af Præturen (Prætor træder i Stedet for den ene af Tribunerne); ligeledes sikkert for Indførelsen af folkevalgte Krigstribuner.

44. BETJENTE *(APPARITORES).*

Til Besørgelse af Forretninger af den forskelligste Art havde Magistraterne et stort Personale af Betjente, mest Frie, men ogsaa Slaver. De første kaldes med et fælles Navn *apparitores* (af *apparere* i Betydningen »være til Tjeneste«). De fik Løn (*merces*) af Ærariet (vi kender ikke dens Højde i Rom; i Colonia Genetiva var den 1200 Sesterts aarlig for en *scriba*, 300 for en *praeco*). De ansattes strengt taget af vedkommende Magistrat; men faktisk og tildels retlig var Stillingen

livsvarig, og Indehaveren kunde endog disponere over Pladsen, f. Eks. sælge den. De forskellige Slags Betjente var forenet i Korporationer, der var anerkendte af Staten; nogle af disse Korporationer var atter delt i *decuriae* (f. Eks. *scribae quaestorii* i 3 Decurier).

Den fornemste og indflydelsesrigeste Klasse af *apparitores* var *scribae*, ɔ: Mænd, hvis Forretninger ganske svarer til vore Kontor- og Departementchefers og hvis Indflydelse var mindst lige saa stor, men som i social Stilling stod adskilligt lavere. Dog findes endog Eksempler paa *scribae* af Ridderrang. De vigtigste Grupper er *scribae quaestorii* og *aedilicii*. Bestillingen hedder *scriptus* (*scriptum facere*).

Lictores, Magistraternes Livvagt; *viatores*, deres Bude; og *praecones*, offentlige Udraabere (at adskille fra private *praecones*, der drev *praeconium* som Næringsvej), er de vigtigste Klasser af *apparitores* udenfor *scribae*. De var langt mindre ansete end disse og bestod mest af Frigivne.

En Særstilling indtager de saakaldte *accensi*. De findes kun hos Magistrater (og Promagistrater) med *imperium;* de hører ikke til nogen Korporation, udnævnes af vedkommende Magistrat og fungerer kun under ham personlig og kun i hans Embedstid; regelmæssig tog han en af sine Frigivne dertil. *Accensus* var altid om Magistraten og brugtes til alt, hvad der faldt for; ofte havde han stor Indflydelse.

Overalt, hvor Magistratens Tjener skal byde over Borgerne i hans Navn, maa han være en fri Mand. Til ganske underordnede Tjenester derimod benyttes Slaver (*servi publici* eller blot *publici*), saaledes til det rent mekaniske Skrive- og Regnearbejde; til Byærinder; ogsaa Bøddelen (*tortor*, *carnifex*) er en Slave. De fleste af dem staar ikke, som *apparitores*, under en bestemt Magistrat, men har smaa Bestillinger (som Betjente, Tempelvogtere o. l.). De har Fribolig og Kostpenge (*cibaria*), og deres Stilling var i det hele god.

45. EKSTRAORDINÆRE MYNDIGHEDER FOR SPECIELLE HVERV.

I Modsætning til de ovenfor anførte ekstraordinære Magistrater, hvis Indtrædelse enten beror paa en almindelig Lov eller som egentlig har været ment som ordinære, men ikke er blevet det, finder vi i visse Tilfælde ved særlig Folkebeslutning valgt Mænd til at udføre et særligt Hverv. Det er ejendommeligt for saadanne Hverv, at de meget vel kan forenes med en ordinær Magistratur, medens man i Rom ikke paa een Gang kan beklæde to egentlige Embeder.

Den ældste Tid tilhører *duoviri perduellionis*, der valgte til at paadømme *perduellio*, ɔ: Højforræderi, i første Instans, med Provokation til Folket. Denne Indretning gik af Brug ved den tribuniciske Kapitalproces's Udvikling, men søgtes genoplivet Aar 63 ved Rabirius's Proces.

Duoviri aedi locandae og *dedicandae* tilhører ligeledes en gammel Tid, men findes langt ned i Republikken.

Tresviri agris dandis adsignandis (ogsaa højere Tal end 3) og *tresviri coloniae deducendae*. Ageruddeling, ogsaa i Form af Kolonianlæg, krævede Folkebeslutning. De dertil fornødne Personer valgtes regelmæssig paa *comitia tributa* under Ledelse af praetor *urbanus*.

Andre rent specielle Hverv forbigaas her. (Pompejus's *cura annonae* a. 57 paa 5 Aar med prokonsularisk Myndighed var egentlig et Slags maskeret Eneherredømme).

46. PROMAGISTRATUREN.

Promagistraturen er lejlighedsvis allerede omtalt ved Konsulatet og Præturen; men det er ønskeligt at sammenfatte det hele her.

1. *Prorogatio imperii*. Det er en Hovedregel i ro-

mersk Statsret, at den i Hovedstaden fungerende Magistrat ikke kan fungere længere end sin normerede Tid, hvad enten han har en Efterfølger eller ikke. Der forekommer intet Eksempel paa, at en Konsul, Prætor eller nogen anden Magistrat har faaet sit *imperium in urbe* forlænget, end ikke aldeles ekstraordinært.

I Felten gælder den modsatte Regel. Den kommanderende Feltherre maa fornuftigvis retlig beholde sit Imperium, til hans Afløser indtræffer. I den ældre Tid forekom dog dette ifølge Sagens Natur sjældent eller aldrig; og da fjerne og langvarige Krige gjorde Spørgsmaalet praktisk, gik man en anden Vej. Kunde eller vilde man ikke afløse en kommanderende Feltherre i rette Tid, saa forlængede man hans Imperium. Hertil brugtes oprindelig en Folkebeslutning (deraf *prorogare, prorogatio*), altid efter forudgaaende Beslutning af Senatet (første Gang 327). Den saaledes fungerende Magistrat siges at være *pro consule* (*pro praetore; pro magistratu*). Han havde ganske samme Myndighed som i sit Embedsaar, men kun *militiae;* betræder han Byens Grund, ophører hans Imperium med det samme, og det fornyer sig ikke, dersom han atter forlader Byen. Han har egne Auspicier og kan altsaa triumfere; men til Triumfen behøver han en Undtagelseslov, der sikrer ham Imperium i Byen for een Dag. — I Livius's første Dekade omtales jævnlig Folkebeslutning om *prorogatio imperii;* i den 2den puniske Krigs Tid er den forsvundet og kun Senatsbeslutningen blevet tilbage; og dette er siden fast Regel. Netop i 2den puniske Krig hører det prokonsulariske Imperium og ligesaa det propræ-toriske til Dagens Orden; og i den følgende Tids fjerne Krige var det ligeledes almindeligt.

Promagistratisk Provinsbestyrelse opstaar oprindelig ved Forlængelse af den i Provinsen fungerende Prætors *imperium.* Senere anvendtes som bekendt alle Prætorer i Rom, og fik derpaa en Provins *prorogato imperio.* Oprindelsen til denne Ordning kan vi ikke forfølge i det enkelte, da den falder efter 167, hvor Livius slipper op. Se under Præturen, § 33. — Prokonsularisk Provinsbestyrelse er vistnok indført af Sulla; se under Konsulatet, § 32.

2. Stedfortrædere. Fraset *praefectura urbis,* der tidlig blev til en Formalitet, er ingen Magistrat berettiget til at udnævne en Stedfortræder for sig i Rom. Derimod er det hans Ret og Pligt i Felten. Denne Stedfortræder fungerer *pro magistratu* (*pro praetore;* ikke *pro consule,* selv om Mandataren er Konsul). Regelmæssig udnævner Feltherren en af sine højeste Officerer, Kvæstor eller en Legat. Tilfældet indtræder almindelig, hvor Feltherren maa forlade Hæren eller Statholderen Provinsen; dog f. Eks. ogsaa hvor Konsulen sender Hæren forud fra Rom for selv at følge efter. Samme Ret tilkommer Promagistrater med forlænget *imperium.*

Ved Feltherrens eller Statholderens pludselige Død eller lignende overtages hans Stilling af en Stedfortræder *pro praetore,* regelmæssig Kvæstor eller en Legat. — I Kvæstors Forfald udnævner Feltherren en *pro quaestore.*

3. Ekstraordinær Overdragelse af *imperium militiae* til en Privatmand kan kun ske ved Lov. Første Eksempel er Scipio i Spanien 211 (*pro consule*); senere Eksempler er Sulpicius's Lov om Marius 88; Pompejus's Kommandoer 81 (Sicilien og Afrika); 77 (mod Lepidus og Sertorius); 66 (mod Mithradat); lidt anderledes 67 (mod Sørøverne).

Enhver Promagistrat har i Felten samme Kompetence som den Magistrat, hvis Navn han fører; dog kan Stedfortræderen ikke triumfere (men vel Magistraten med forlænget Imperium). Han fører ogsaa de samme Værdighedstegn (Prokonsulen 12, Propræto-ren 6 *fasces*).